МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА ДОШКІЛЬНОЇ ТА ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

магістра

на тему: **«РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБОМ КАЗКОТЕРАПІЇ»**

Виконала: студентка 2 курсу, групи 8.0123-з
спеціальності 012 «Дошкільна освіта»
освітньо-професійної програми «Дошкільна освіта»
М. А. Прус

Керівник: доцент кафедри дошкільної та початкової освіти, к. пед. н. _____ О. О. Самсонова

Рецензент: доцент кафедри дошкільної та початкової освіти, доцент, к. пед. н. _____ Г. З. Скірко

Запоріжжя
2025

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціальної педагогіки та психології
Кафедра дошкільної та початкової освіти
Рівень вищої освіти магістерський
Спеціальність 012 «Дошкільна освіта»
Освітньо-професійна програма «Дошкільна освіта»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри _____

«____» _____20__ року

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ

Прус Марині Анатоліївні

1. Тема роботи: «Розвиток емоційного інтелекту у дітей дошкільного віку засобом казкотерапії»
керівник роботи Самсонова Олена Олександрівна доцент кафедри дошкільної та початкової освіти, кандидат педагогічних наук
затверджені наказом ЗНУ від «24» вересня 2024 року №1446-с

2. Строк подання студентом роботи: 04 лютого 2025 р.

3. Вихідні дані до роботи: матеріали педагогічної практики, курсових робіт

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, що належить розробити): Дослідити особливості розвитку емоційного інтелекту у дітей молодшого дошкільного віку; проаналізувати та узагальнити теоретико-методологічні підходи до вивчення феномену впливу казкотерапії на розвиток емоційного інтелекту у дітей дошкільного віку; дослідити особливості сприйняття казки дитиною, алгоритм створення терапевтичної казки; створити методичні рекомендації використання казкотерапії в освітньому процесі.

5. Перелік графічного матеріалу: 2 таблиці

Розділ	Прізвище, ініціали консультанта	Дата, підпис	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Вступ	Самсонова О. О.	20.12.23 р.	20.12.23 р.
Розділ 1	Самсонова О. О.	02.02.24 р.	02.02.24 р.
Розділ 2	Самсонова О. О.	24.05.24 р.	24.05.24 р.
Висновки	Самсонова О. О.	12.10.24 р.	12.10.24 р.
Додатки	Самсонова О. О.	04.02.25 р.	04.02.25 р.

Дата видачі завдання: 20.12.23

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ п/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Збір та систематизація матеріалу	Лютий	виконано
2.	Написання вступу	Березень	виконано
3.	Написання першого розділу	Квітень	виконано
4.	Написання другого розділу	Травень-вересень	виконано
5.	Написання висновків	Жовтень	виконано
6.	Оформлення додатків	Грудень	виконано
7.	Оформлення роботи, рецензування	Січень-лютий	виконано
8.	Захист	Березень	

Студент _____ Прус М. А.
(підпис) (прізвище та ініціали)

Керівник роботи _____ Самсонова О. О.
(підпис) (прізвище та ініціали)

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ Вахняк Н. В.
(підпис) (прізвище та ініціали)

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота складається зі вступу, 2 розділів, висновків, списку використаних джерел із 51 вітчизняного найменування, 1 додатку на 13 сторінках.

У кваліфікаційній роботі теоретично обґрунтовано та розроблено методичні рекомендації щодо розвитку емоційного інтелекту у дітей молодшого дошкільного віку засобами казкотерапії.

Мета роботи – теоретично обґрунтувати та створити методичні рекомендації щодо використання казкотерапії для розвитку емоційного інтелекту у дітей дошкільного віку.

Для досягнення поставленої мети кваліфікаційної роботи було поставлено такі завдання:

1. Дослідити особливості розвитку емоційного інтелекту у дітей дошкільного віку.

2. Проаналізувати та узагальнити теоретико-методологічні підходи до вивчення феномену впливу казкотерапії на розвиток емоційного інтелекту у дітей дошкільного віку.

3. Дослідити особливості сприйняття дитиною казки, алгоритм створення терапевтичної казки.

4. Створити методичні рекомендації щодо використання казкотерапії в освітньому процесі.

Предмет кваліфікаційної роботи – психологічні особливості впливу казкотерапії на розвиток емоційного інтелекту у дітей дошкільного віку.

У першому розділі «Теоретичні засади впливу казкотерапії на розвиток емоційного інтелекту у дітей дошкільного віку» визначено стан дослідження проблеми емоційного інтелекту, охарактеризовано особливості емоційного інтелекту у дітей дошкільного віку, проаналізовано казкотерапію як засіб психолого-педагогічного впливу на розвиток емоційного інтелекту дітей

дошкільного віку.

У другому розділі «Методичні рекомендації щодо впровадження казкотерапії в освітній процес як засобу розвитку емоційного інтелекту у дітей дошкільного віку» розроблено методичні рекомендації щодо впровадження казкотерапії для дітей молодшого дошкільного віку в освітній процес та сформовано календарно-тематичне планування на увесь навчальний рік.

Галузь використання: заклади дошкільної освіти.

РОЗВИТОК ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ, ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ, ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ, КАЗКА, ЗАСОБИ КАЗКОТЕРАПІЇ.

SUMMARY

Prus M. A. Development of emotional intelligence in preschool children by means of fairy tale therapy.

The qualification work consists of an introduction, 2 chapters, conclusions, a list of references from 51 domestic titles, and 1 appendix on 13 pages.

The qualification work theoretically substantiates and develops methodological recommendations for the development of emotional intelligence in preschool children by means of fairy tale therapy.

The purpose of the work is to theoretically substantiate and create methodological recommendations for the use of fairy tale therapy for the development of emotional intelligence in preschool children.

To achieve this goal, the following tasks were set:

1. To investigate the peculiarities of emotional intelligence development in preschool children.

2. To analyze and summarize theoretical and methodological approaches to the study of the phenomenon of the influence of fairy tale therapy on the development of emotional intelligence in preschool children.

3. To investigate the peculiarities of a child's perception of a fairy tale, the algorithm for creating a therapeutic fairy tale.

4. To create methodological recommendations for the use of fairy tale therapy in the educational process.

The subject of the work is the psychological features of the influence of fairy tale therapy on the development of emotional intelligence in preschool children.

Part 1 “Theoretical foundations of the influence of fairy tale therapy on the development of emotional intelligence in preschool children” the state of research on emotional intelligence is determined, the features of emotional intelligence in preschool children are characterized, fairy tale therapy as a means of psychological

and pedagogical influence on the development of preschool children's emotional intelligence is analyzed.

Part 2 “Methodical recommendations for the introduction of fairy tale therapy into the educational process as a means of developing emotional intelligence in preschool children”, methodical recommendations for the introduction of fairy tale therapy for younger preschool children into the educational process are developed and calendar and thematic planning for the entire academic year is formed.

Key words: development of preschool children, emotional intelligence, psychological and pedagogical conditions, fairy tale, means of fairy tale therapy.

ЗМІСТ

Вступ..... 8
Розділ 1. Теоретичні основи впливу казкотерапії на розвиток емоційного інтелекту у дітей дошкільного віку..... 12
1.1. Особливості емоційного інтелекту дітей дошкільного віку і методи його розвитку..... 12
1.2. Казкотерапія як засіб розвитку емоційного інтелекту у дітей дошкільного віку..... 28
Розділ 2. Методичні рекомендації впровадження в освітній процес казкотерапії, як засіб розвитку емоційного інтелекту у дітей дошкільного віку..... 51
2.1. Організація педагогічного процесу щодо використання казкотерапії у роботі з дітьми..... 51
2.2. Календарно-тематичне планування..... 72
Висновки..... 83
Список використаних джерел..... 86
Додатки..... 90

ВСТУП

Дошкільний вік є першим етапом соціалізації особистості. Це період активного розвитку як фізичної, так і емоційно-вольової та пізнавальної сфер. Емоційна сфера дитини, як наголошувала українська психологиня В. Котирло, є основним ланцюжком зв'язку дошкільника з оточуючим світом, фундаментом ставлення до себе й до інших. Саме емоції й почуття дають дитині змогу осмислити й розрізнити зло та добро, прекрасне та потворне, оволодіти здатністю регулювати власну поведінку. Саме емоційність є однією з визначних фундаментальних характеристик особистості. Дитина вчиться розуміти почуття та емоційні стани інших, сприймати, реагувати, оцінювати вчинки інших та власні, формується модель поведінки, спосіб засвоєння інформації, характер. В нових обставинах та колективі дошкільники апробують свої можливості самостійного життя, вчаться висловлювати свої бажання та формулювати прохання [3, с. 17]. Саме в період дошкільного віку дитина починає свідомо формуватись як особистість – вчиться взаємодіяти з іншими, дружити, ділитись, миритись, тощо. Здатність щиро радіти успіхам, засмучуватись у разі невдач, захоплюватись, товаришувати, наслідувати емоційно значимий об'єкт залежить від того наскільки дитина емоційно розвинута.

Емоційна сфера дитини надзвичайно впливає на сприйняття дитиною оточення та себе в ньому, засвоєння знань та опанування навичками в процесі навчання, взаємодію в групі та соціалізацію, здатність бути самостійною та критично мислити, формування емоційного інтелекту.

Формування у дитини емоційного інтелекту – одне з головних завдань батьків та педагогів для розвитку повноцінної особистості дошкільника. Саме емоційний інтелект є здатністю розуміти власні емоції, керувати ними, можливість контролювати міжособистісні взаємодії та співпереживати.

Проблема емоційного розвитку дітей в сучасному світі набуває дедалі більших масштабів. За останні роки значно збільшилась кількість дітей з

різними емоційними порушеннями: з наявністю тривожності, агресивності, розладами в адекватному емоційному реагуванні на оточення, депресивних станів, тощо.

На сьогоднішній день сучасна психологія має безліч методів та способів, спрямованих на розуміння особистістю своїх мотивів, реакцій, почуттів. Казкотерапія – це один із них. Базуючись на результатах досліджень відомих психологів та наукових діячів можна стверджувати, що саме вона є одним з ефективних засобів розвитку емоційного інтелекту в дітей дошкільного віку. Методи казкотерапії є потужним інструментом для вивчення особистісних реакцій, глибинних причин поведінки.

Казкотерапія, попри короткий час існування, нестримно набуває популярності та розвивається у багатьох галузях, не тільки серед фахівців у сфері психології, а зокрема серед лікарів та педагогів. Дуже часто в спеціалізованих періодичних виданнях згадуються широкі можливості цього методу. Педагогами використовується термін «казкокорекція», який можна зустріти у спеціальних та популярних журналах. Варто звернути увагу, що суттєва різниця між термінами «казкокорекція» і «казкотерапія» практично відсутня. Обидва поняття відображають ідентичний підхід до роботи з дітьми за допомогою казок [5, с. 64]. Як метод психолого-педагогічного впливу, казкотерапія з'явилася недавно, і визначити її з точністю постає важким завданням, у зв'язку з тим, що різні спеціалісти трактують її в різноманітних контекстах по-своєму. Казкотерапія, з методологічного погляду, є напрямком практичної психології, що використовує як базовий інструмент метафоричні ресурси казки. Саме це надає змогу спеціалісту найбільш ефективно і м'яко відбити ще не усвідомлений простір внутрішнього світу дитини і дозволити «зустрітися» з ним в «безпечній» формі, більш глибинно пізнати особистість, провести корекцію небажаних і деструктивних проявів в житті.

Ще з давніх часів людям відома виховна сила казок, безліч казок передавалися з вуст у вуста і давно отримали статус народних. Казки про Івана-дурника, який долає ворогів кмітливістю, правду і кривду, премудрих і

прекрасних дівчат являються певною мірою чарівним дзеркалом реальності та власного внутрішнього світу дитини, наразі ще не відкритого. Прослуховуючи казку, дитина навчається розрізняти зло та добро, милосердя та жорстокість, щедрість та жадібність, відданість та зраду, сміливість та боязливість. Пробуджують творчу уяву та фантазію, саме чарівні історії, вони допомагають перевтілитися в казкового героя, аби разом з ним знаходити вихід із різних ситуацій, пізнавати життєві істини. Досягається виховний ефект без моралі та нотацій. Дошкільник отримує нові знання про оточуючий світ і про самого себе природним шляхом. Впевненість, що добро неодмінно переможе зло, що будь-яке завдання можна завжди вирішити, залишаючись при цьому чесною і порядною людиною, впливає на характер дитини найпозитивнішим чином. Вона стає більш сміливішою, впевненою, рішучішою, допомагає оточуючим і цінує друзів.

В сучасному світі все більшої актуальності набуває проблема розвитку емоційного інтелекту дитини саме в дошкільному віці. Цей період є становленням психічних функцій, особистісних утворень [9, с. 57]. Одним із найдоступніших і водночас ефективних методів корекції дитячої поведінки є казкотерапія. Це дієвий спосіб розкрити потаємні думки, приховані емоції дитини, почуття, допомогти їй осмислити пережите, змоделювати поведінку в майбутньому.

Мета роботи: теоретично обґрунтувати та створити методичні рекомендації використання казкотерапії для розвитку емоційного інтелекту у дітей дошкільного віку.

Завдання роботи:

1. Дослідити особливості розвитку емоційного інтелекту у дітей молодшого дошкільного віку.

2. Проаналізувати та узагальнити теоретико-методологічні підходи до вивчення феномену впливу казкотерапії на розвиток емоційного інтелекту у дітей дошкільного віку.

3. Дослідити особливості сприйняття казки дитиною, алгоритм створення

терапевтичної казки.

4. Створити методичні рекомендації використання казкотерапії в освітньому процесі.

Об’єкт роботи: розвиток емоційного інтелекту у дітей дошкільного віку.

Предмет роботи: психологічні особливості впливу казкотерапії на розвиток емоційного інтелекту у дітей дошкільного віку.

Для досягнення мети та завдань роботи використано такі методи:

– теоретичні: аналіз соціологічної, психологічної, педагогічної літератури; синтез, порівняння, класифікація, систематизація й узагальнення теоретичних даних для розроблення основних підходів до вивчення впливу казкотерапії на розвиток емоційного інтелекту у дітей дошкільного віку.

Теоретичне значення: розширення уявлень про теоретичні здобутки наукових досліджень емоційного інтелекту та його вікових особливостей розвитку у дітей дошкільного віку; обґрунтування педагогічних умов впливу казкотерапії на розвиток емоційного інтелекту дошкільників.

Практичне значення: розробка методичних рекомендацій вихователям закладів дошкільної освіти щодо розвитку емоційного інтелекту дітей засобом казкотерапії. Методичні рекомендації можуть бути використані психологами, методистами, вихователями, керівниками закладів дошкільної освіти з метою підвищення ефективності виховної роботи з дітьми дошкільного віку, оптимізації взаємодії сім’ї та садочку, підвищення педагогічної культури батьків. Теоретичні та практичні матеріали даної роботи можуть бути використані при розробці тренінгових занять, робочої програми з розвитку емоційного інтелекту на основі методу казкотерапії.

Апробація результатів магістерської роботи. Основні положення методичних рекомендацій та календарно-тематичне планування апробовані на VI міжнародній виставці «Сучасні заклади освіти», яка відбудеться 26-28 березня 2025 року в режимі онлайн (тема майстер-класу «Розвиток емоційного інтелекту у дітей дошкільного віку засобом казкотерапії»).

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВПЛИВУ КАЗКОТЕРАПІЇ НА РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

1.1. Особливості емоційного інтелекту дітей дошкільного віку і методи його розвитку

Соціальні зміни у руслі євроінтеграції сприяють вдосконаленню змісту дошкільної освіти в Україні, що потребують оновлення системи виховання підростаючого покоління. Динамічні прогресивні зміни, основані на нових психолого-педагогічних дослідженнях соціально-емоційної сфери дошкільника, впливають на активний розвиток сучасних підходів до освіти дітей. Якісні швидкі зміни в когнітивних здібностях, мовленнєвому, фізичному, емоційному та соціальному розвитку є типовою ознакою дошкільного дитинства. Покликаючись на сучасні твердження вчених, необхідно зауважити, що за період останнього десятиліття стають помітними небажані зміни у емоційному розвитку дошкільників. Збільшилась численність дітей у стані депресії, емоційної напруги, дедалі частіше трапляються у дітей емоційні розлади (О. Коноко, М. Корман, Н. Мельник, О. Олійник, М. Шпак). Опрацювавши наукові джерела варто зазначити, що вчені виділили новий тип соціального інтелекту, а конкретніше емоційний інтелект (EQ). Дане поняття вказує на здатність людини аналізувати свої власні емоції та емоції інших людей, розрізняти їх, використовувати отриману інформацію для керування власним мисленням та діями.

Опрацювання публікацій сучасних наукових та методичних видань, дає змогу відзначити появу нового поняття – «емоційний інтелект». В широкому розумінні, це комплекс умінь пов’язаних із можливістю керувати власними емоціями. Вчені не мають єдиної думки, щодо визначення і структури зазначеного наукового поняття [14, с. 45]. Дослідження емоційного інтелекту у

дітей дошкільного віку грунтуються здебільшого на джерелах зарубіжних вчених (Р. Бар-Она, Х. Вайсбах, Д. Гоулман, Д. Майера, У. Пейн, П. Саловей) та малій кількості українських джерел (Г. Березюк, Е. Носенко, О. Філатова), питання стосовно емоційного інтелекту дошкільників розглядаються здебільшого в роботах педагогів М. Т. Бородулькіна, М. Мордвинцева, О. Олійник.

Значна кількість вчених в сучасній системі дошкільної освіти вивчають питання емоційного розвитку дітей 4-го року життя (Л. Божович, О. Запорожець, О. Кононко, В. Котирло, О. Кульчицька, П. Якобсон), але питання емоційного інтелекту дітей дошкільного віку не мають широкого висвітлення у наукових працях. Питання емоційного інтелекту дітей дошкільного віку є актуальним для дошкільної освіти, аналіз практики і теорії переконливо свідчить про це, проте означена проблема лише частково висвітлюється у наукових працях українських вчених.

Дослідженням питань EQ дітей займались відомі психологи (М. Аскаріна, К. Бібанова, О. Запорожець, О. Кононко, Т. Піроженко, М. Фігурін), які вказували на значенні емоцій у розвитку особистості дитини, розкривали їх взаємозв’язок з пізнавальною сферою. Доводили, що дитині потрібна допомога у розумінні почуттів інших, у вираженні власних емоцій, оскільки це обов’язкова умова соціалізації і щасливого співжиття у суспільстві.

Опрацювання психолого-педагогічних джерел дозволило з’ясувати, що світ дитини складається з фізичної, емоційної та інтелектуальної сфери. Поняття «емоції» О. Кононко визначила як особливий клас суб’єктивних психологічних станів властивих кожній особистості [15, с. 123]. Вони реалізуються у формі безпосередніх відчуттів, переживань, приємного або неприємного відношення дитини до світу та інших людей. Вчена аргументує роздуми тим, що будь-які прояви активності дитини супроводжуються емоційними проявами переживань та сприяють появі нових мотивів, потреб та інтересів.

Вченими доведено, що дитяча соціалізація у дошкільному віці базується на розвитку емоційної сфери, тому що в цей період активно формуються моральні почуття та соціальні емоції. Властивостями зовнішнього емоційного прояву є тембр голосу, міміка обличчя, рухи тіла, інтонація.

Дитину потрібно вчити розрізняти емоційні настрої оточуючих людей, свою почуттєву сферу за допомогою виразних дій. Аналізуючи думку М. Шпак, розуміємо емоційний розвиток дітей як активний процес тісно взаємопов'язаний зі специфікою взаємодії дитини з оточуючим світом та з загальним психічним розвитком. Однією з основних умов емоційного розвитку дітей 4-гороку життя є чергування видів діяльності, у яких формуються емоції. Зокрема, потрібно звернути увагу на відмінності в розвитку сфери емоцій на різних вікових етапах, виходячи з цього під час організації роботи з дітьми необхідно дотримуватися рекомендацій психологів.

Опрацювання психолого-педагогічної літератури з науковими дослідженнями дає можливість визначити, що поняття «емоційний інтелект» є достатньо поширеним в науці сьогодення. Важливого розповсюдження набули висновки дослідженнь зарубіжних психологів (Р. Бар-Она, Х. Вайсбаха, Д. Гоулмана, Д. Майера, П. Саловей), які зацікавили українських науковців. А. Чернявська визначає поняття «емоційний інтелект» як динамічне багатогранне психологічне утворення, що впливає на позитивне мислення, успішність міжособистісної взаємодії, адекватну самооцінку, до того ж і на здібності до лідерства, які базуються на розумінні значущості емоцій та вмінні керувати ними. Поняття «емоційний інтелект» І. Андрєєва визначає як ментальні здібності до розуміння особистих емоцій та емоцій оточуючих людей, а також керування емоційною сферою. Вчена вважає, що зміни в емоційній сфері тісно пов'язані з розвитком як пізнавальної, так і мотиваційної сфери особистості, а також самосвідомості [19, с. 99].

Ж. Кучеренко у статті «Емоційний інтелект дошкільників: шляхи розвитку» визначає «емоційний інтелект» як поєднання емоцій та інтелекту, при якому людина може більш точно розуміти, усвідомлювати, регулювати і

оцінювати свої почуття та почуття інших; врахувати поглядами оточуючих та будувати взаємовідносини з ними на основі співпереживання та довіри [7, с. 122]. Розглянемо структуру емоційного інтелекту, поділяючи думку науковиці. Під час дослідженнь опираємось на структуру яку запропонував Д. Гоулман, яка охоплює такі компоненти, що характеризують сфери емоційних розумових людських здібностей:

– вміння входити в емоційні стани, досягаючи успіху;

– розуміння взаємозв'язків між емоціями, дією, мисленням, ідентифікація емоційних станів;

– здатність до зчитування емоції оточуючих людей, керувати емоціями інших, бути чутливим до них;

– контроль емоцій, управління емоційними станами, заміна небажаних емоційних станів більш адекватними;

– вміння вступати у міжособистісні відносини з іншими людьми які повністю задовольняють та підтримувати їх [5, с. 67].

Гостро в контексті сучасності постає питання про детермінанти формування та розвитку творчого потенціалу кожної особистості. Наприкінці 20 століття вчені змогли більш ретельно дослідити роль емоційного інтелекту в житті кожної людини. У минулому дослідники змогли визначити емоційний інтелект як здатність до соціальної адаптації, здатність використовувати та розуміти емоції інших. Емоційний інтелект – це інструмент для саморегуляції людини, зниження стресу, ефективного спілкування, емпатії до інших людей, здатності реагувати на життєві виклики та вирішення конфліктів. Відповідно до спостережень доктора Дж. Готтмана, який в книзі «Емоційний інтелект дитини. Практичний посібник для батьків» виявив, що батьки, які у взаємодії з дітьми проявляють співчуття та емпатію, тим самим допомагають їм боротися із власними негативними почуттями, та сприяють кращому засвоєнню цінностей і зростанню духовно збагачених особистостей [30, с. 88]. Сучасний науковець у галузі психології В. Зарицька в своїх працях трактує поняття емоційного інтелекту як інструменту пізнання навколишнього середовища, соціальних

взаємин, власного внутрішнього світу. Він розвивається одночасно з такими життєво необхідними психологічними поняттями як рефлексія, інтроспекція, емоційна компетентність, ідентифікація та самоаналіз. Л. Буркова трактує емоційний інтелект як надзвичайно важливий прояв розумової діяльності індивіда, адже має подвійний функціонал. Він, з одного боку, допомагає взаємодіяти з внутрішнім світом і протидіяти власним конфліктам, з іншого, сприяє процесу адаптації в суспільстві, соціалізації, допомагає взаємодіяти з оточуючими завдяки ефективному спілкуванню та чіткому аналізу емоцій співрозмовника [15, с. 145].

Отже, емоційний інтелект – це спосіб і форма поведінки та ставлення людини до самої себе й оточуючих. Це вміння точно визначати та аналізувати емоції, які виражають оточуючі, та передбачати їхні наслідки. Тому кожній особистості важливо розуміти не лише свої відчуття, а й емоції інших людей, які часто пов’язані як з внутрішніми, так і з зовнішніми проявами поведінки. Емоційний інтелект і дорослого, і дитини може розвиватися за допомогою живопису, мистецтва, літератури та гри.

Вчені, які досліджували емоційний інтелект, стверджують, що емоційний інтелект розвивається на основі ідентифікації емоцій, вмінні входити в емоційні стани (радість, інтерес), здатності взаємодіяти з оточуючими людьми та підтримувати їх, керуванні емоційними станами, розумінні емоції інших.

Поділяючи погляди наукових дослідників, звертаємо увагу на потребу у гармонійному вихованні різноманітних емоцій та почуттів, зокрема у формуванні в дитини четвертого року життя навичок керувати своїми емоціями та почуттями (страх, гнів, сором, занепокоєння, провина, емпатія, жалість, гордість, співчуття, любов та інші), навчанні ідентифікувати власні емоційні стани та причини, що які їх породжують [20; 25].

Враховуючі вікові особливості психічного розвитку дітей четвертого року життя, вважаємо, що емоційний інтелект дитини відповідного віку – це здатність розуміти, усвідомлювати власні емоції та почуття, називати їх (в межах вікової компетенції), здатність проявляти їх використовуючи різні

вербальні та невербальні засоби, здатність стримувати та керувати їх, проявляти початкові навики емпатії.

Зважаючи на компоненти структури емоційного розвитку дитини дошкільного віку та структуру емоційного інтелекту, можа стверджувати, що поміж різних засобів розвитку складових емоційного інтелекту, заслуговує увагу казкотерапія. Розвиток емпатії засобом казкотерапії досить високий адже, вона включає в себе ігрову діяльність, у якій дитина, в силу специфічних особливостей, має тонко відчувати емоційний стан персонажів, займати позицію співчуваючого, співпереживаючого героя або спостерігача (емпатійна діяльність) [19, с. 101].

Аналіз та вивчення сучасних освітніх програм «Дитина» (2016), «Дитина в дошкільні роки» (2017), «Я у Світі» (2014), «Українське дошкілля» (2017), «Впевнений старт» (2017), дозволяє зауважити, що в них певною мірою реалізуються завдання емоційного розвитку дитини 4-го року життя, в той час як ефективність потребує комплексного впливу на сферу емоцій дитини в цілому.

Нині постає актуальною потреба емоційної регуляції діяльності та поведінки дітей дошкільного віку шляхом розвитку в них емоційного інтелекту, соціальних емоцій, які відіграють важливе значення у вихованні морально-етичних міжособистісних відносин. Розвиток психіки дитини, її духовного світу потрібно починати з розвитку її емоційного інтелекту, просоціальних почуттів та емоцій, які є значущою умовою становлення особистості підростаючого покоління, запорукою її психічного здоров’я.

Дошкільний вік є періодом активного розвитку емоційної сфери дитини та формування емоцій вищого порядку. Емоційне життя в цей період насичене різноманітністю і збагачується у зв’язку з сенсорними впливами навколишнього середовища і процесом зростання підліткового віку [4, с. 75]. У перші чотири роки життя у дітей добре розвинені такі емоції як гнів, заздрість, радість, страх, переляк, прихильність, сором’язливість і збентеження. Саме в цьому віці дошкільнята мають можливість розвивати свій емоційний інтелект,

набувати так званих позитивних емоційних навичок, тобто звичок, пов'язаних з набуттям і вираженням емоційних станів, а також вчитися різним способам управління емоціями і зняття напруги. Навички, набуті в цей період, мають вирішальний вплив на подальше життя людини [11, с. 36]. Д. Гоулман є найбільш активним популяризатором емоційного інтелекту. У 1995 році, коли була видана написана ним книга про емоційний інтелект, EQ отримав звання головної якості для досягнення успіху в житті та кар'єрі. Отримані результати досліджень, проведених ним, затверджують, що біля 80% успіху в особистісній та соціальній сферах життя встановлює саме ступінь розвитку емоційного інтелекту, і тільки 20% – всім знайомий IQ – коефіцієнт інтелекту, який визначає рівень розумових здібностей людини [12, с. 343]. Емоційний інтелект (EQ) трактують як сукупність здібностей, котрі надають змогу особистості розуміти та усвідомлювати власні емоції та емоції інших. Люди, які мають високий рівень розвитку емоційного інтелекту вміють регулювати свою емоційну сферу, мають більш гнучку поведінку, і тому більш легко досягають поставлених цілей використовуючи взаємодію з оточуючими людьми. Рівень розвитку емоційного інтелекту являється важливим для успішної самореалізації особистості засобом. Емоційний інтелект на високому рівні розвитку сприяє збалансуванню розуму та емоцій, відчуттю відповідальність за себе, внутрішньої свободи, усвідомленню мотивів поведінки та власних потреб, до тогож відкорегувати стратегію свого життя. EQ нагадує визначення суцільного щастя. Якщо емоційний інтелект на низькому рівні, то це викликає почуття нещастя, що характеризується нестабільністю, страхом, агресією, самотністю, депресією, почуттям провини [6, с. 245]. Завдяки гарному вихованню батьків можливо підвищити рівень розвитку емоційного інтелекту.

Емоційний інтелект являється однію з основних складових розвитку особистості, що для формування соціальної адаптації та психологічного благополуччя дітей 4-го року життя відіграє надзвичайно важливу роль. Набуте вміння розуміти, розпізнавати, регулювати власні емоції та емоції оточуючих

людей, дає можливість дитині розвивати позитивні стосунки з іншими, бути успішною в справах та впевнено досягати поставлених цілей.

У багатьох аспектах проявляється вплив емоційного інтелекту на розвиток дітей молодшого дошкільного віку. В першу чергу, це впливає на формування високого рівня самопізнання та самооцінки, а це є базою для розвитку особистості в подальшому. Емоційно інтелектуальний дошкільник краще вміє регулювати власні реакції та дії, менше піддається стресовим ситуаціям, краще може орієнтуватися у соціумі.

Важливість розвитку емоційного інтелекту у дітей дошкільного віку полягає у формуванні навичок продуктивної комунікації та розумінні різних емоційних сигналів. Це дозволяє дітям полегшити контакт з однолітками, покращити навички конструктивного вирішення конфліктів та налагодити взаєморозуміння з дорослими. Таким чином, для дітей перших чотирьох років життя розвиток емоційного інтелекту є важливою передумовою гармонійного та успішного життя [47].

Емоційний інтелект є важливою детермінантою рівня міжособистісних стосунків, навичок продуктивної комунікації та ефективного вирішення конфліктів. Діти з високим емоційним інтелектом здатні диференціювати і регулювати власні емоції та розуміти емоційні стани інших людей. Тому вони здатні будувати позитивну комунікацію, використовувати емпатію та співчуття, обирати найкращі способи вирішення проблем та досягнення цілей.

Розвиток емоційного інтелекту дитини впливає на її успіх у житті. Здатність регулювати емоції дозволяє дитині долати стрес, розвивати витримку і самоконтроль, досягати поставлених цілей; діти з високим EQ характеризуються впевненістю у своїх силах і в собі, що мотивує їх до саморозвитку і самореалізації [20, с. 14]. Крім того, розвиток емоційного інтелекту сприяє розвитку соціальної компетентності, підвищенню самосвідомості та самопізнання, продуктивному вирішенню конфліктів, успішній адаптації в дитячому садку та покращенню міжособистісних стосунків. Важливою частиною процесу навчання та виховання дітей

дошкільного віку є розвиток емоційного інтелекту. Це дозволяє дітям розуміти себе та інших, регулювати свої емоції та взаємодіяти зі світом з толерантністю і розумінням. Ці навички є основою для успішного та гармонійного розвитку особистості в житті.

Емоційний інтелект у дітей дошкільного віку важливий у повсякденному житті. Здатність відчувати та розпізнавати емоції допомагає дітям зрозуміти себе. Емоційний інтелект допомагає їм краще розпізнавати інших і розуміти їхні почуття та емоції. Це важливо в дошкільному віці, коли діти позитивно взаємодіють з однолітками та дорослими. Вплив розвитку емоційного інтелекту на поведінку дітей також важливий. Діти з розвиненим емоційним інтелектом краще контролюють свої емоції. Вони вчаться конструктивно виражати свої почуття, вирішувати конфлікти та спілкуватися з іншими. Розвиток емоційного інтелекту у дітей дошкільного віку важливий для їхньої кращої адаптації в соціумі. Цей процес впливає на розвиток навичок саморегуляції, необхідних для подальшого життя та навчання.

Важливість розвитку емоційного інтелекту у дітей дошкільного віку полягає в їхній здатності проявляти емпатію та розуміти почуття інших. Ці здібності відіграють важливу роль у формуванні гармонійних стосунків з оточуючими та сприяють позитивному впливу на соціальне середовище. Емпатія дозволяє дітям відчувати і розуміти емоційні стани інших людей. Це розвиває емпатію та допомагає покращити міжособистісні стосунки [47]. Коли діти здатні співпереживати, вони стають більш чутливими до потреб і почуттів інших, що сприяє розвитку міцних, взаємовигідних стосунків.

Розвиток емоційного інтелекту залежить від розуміння емоцій інших людей. Діти можуть розуміти, які емоції викликають певні ситуації і як вони впливають на інших. Діти можуть використовувати цю навичку для покращення комунікації та вирішення конфліктів. Це пов’язано з тим, що вони можуть точніше оцінювати емоційний стан інших і відповідно адаптувати свою поведінку. Таким чином, здатність співпереживати і розуміти емоції інших є важливим фактором розвитку емоційного інтелекту дітей дошкільного віку. Ці

здібності сприяють формуванню гармонійних стосунків та позитивному впливу на соціальне оточення і є вирішальними для успішної соціалізації дитини.

Важливість емоційного інтелекту дітей та його вплив на розвиток їхньої особистості є особливо значущим у дошкільному віці. Роль емоційного інтелекту важлива для формування здорових стосунків з оточуючими та допомагає дітям справлятися з емоційними викликами, які виникають у їхньому житті.

Розвиток емоційного інтелекту дітей дошкільного віку відіграє ключову роль у розвитку соціальних умінь і навичок. Діти з високим емоційним інтелектом краще розуміють власні почуття та емоції, а також відчувають і розуміють почуття інших. Тому вони більш чуйні, толерантні та співчутливі до інших. Така дитина здатна ефективніше спілкуватися з іншими, вирішувати конфлікти, підтримувати гармонійні стосунки з іншими [9, с. 58].

Здоров’я і благополуччя дітей дошкільного віку важливі для розвитку їхнього емоційного інтелекту. Діти, які вміють виражати свої почуття, краще справляються зі стресом. Розуміючи, як їхні емоції впливають на фізичне та психічне здоров’я, вони можуть знайти способи покращити своє самопочуття. Високий емоційний –інтелект покращує якість життя дітей кількома способами, зокрема:

– Володіння навичками емоційної регуляції допомагає дітям краще контролювати свої емоції та уникати негативних вибухів;

– Розвиток емоційного інтелекту у дітей дошкільного віку сприяє формуванню позитивної самооцінки та самовпевненості;

– Вміння ефективно спілкуватися та вирішувати конфлікти сприяє побудові позитивних взаємин з оточуючими;

– Емоційно інтелігентні діти мають більш розвинену емпатію та здатність співчувати іншим людям;

– Відповідальність та самоконтроль, розвинені завдяки емоційному інтелекту, сприяють успішному навчанню та досягненню мети [13; 17].

Таким чином, розвиток емоційного інтелекту у дітей дошкільного віку є дуже важливим, оскільки впливає на їхні соціальні навички, здоров'я та загальний розвиток. Займаючись розвитком емоційного інтелекту дітей, ми можемо сприяти формуванню гармонійних і здорових стосунків.

Формування психологічного благополуччя та соціальної адаптації дитини дошкільного віку залежить від емоційного інтелекту, який є однією з ключових складових розвитку особистості. Вміння розуміти та регулювати власні емоції, а також емоції інших людей, дозволяє дитині в майбутньому досягати успіху в бізнесі, будувати добрі стосунки з оточуючими та впевнено рухатися до своєї мети.

Вплив емоційного інтелекту на розвиток дітей дошкільного віку проявляється в різних аспектах. По-перше, він сприяє розвитку високої самооцінки та самосвідомості, що є основою для подальшого розвитку особистості [50, с. 132]. Крім того, емоційно інтелектуальні діти краще контролюють свою поведінку і реакції, менше піддаються стресовим ситуаціям і краще орієнтуються в соціальному середовищі.

Розвиток емоційного інтелекту у дітей дошкільного віку пов'язаний з формуванням навичок ефективної комунікації та розуміння емоційних сигналів. Це дозволяє дітям полегшити контакт з однолітками, налагодити взаєморозуміння з дорослими та розвинути навички конструктивного вирішення конфліктів. Розвиток емоційного інтелекту у дітей дошкільного віку має важливе значення для успішного та гармонійного життя.

Емоційна сфера має велике значення для дітей дошкільного віку. Вона відіграє важливу роль у формуванні особистості дитини та її майбутнього інтелектуального потенціалу. Вміння керувати емоціями має значний вплив на досягнення особистих цілей і загальний життєвий успіх [50].

Діти дошкільного віку можуть вчитися самоконтролю та емоційній регуляції. Вони використовують ці навички для управління своїми емоціями. Коли діти вміють контролювати свої емоції, вони стають більш адаптивними та ефективними. Діти, які вміють контролювати свої емоції, з більшою

ймовірністю досягають поставлених цілей. Вони долають труднощі та мають більший самоконтроль. Академічні успіхи, розвиток соціальних навичок і позитивна самооцінка – все це пов’язано зі здатністю контролювати емоції.

Розвиток емоційного інтелекту в дошкільному віці має вирішальне значення для майбутнього дитини. Успішна самореалізація та досягнення особистих цілей вимагає контролю над емоціями.

Здатність ефективно взаємодіяти з іншими – один з ключових аспектів дитячого емоційного інтелекту. Це означає, що діти вчаться розуміти і відчувати емоції інших, висловлювати свої почуття та ефективно взаємодіяти з іншими. Вміння спілкуватися, слухати і висловлювати свої думки та почуття відкриває для дітей можливості взаємодії з широким колом людей, допомагає їм розвивати соціальні навички та будувати позитивні стосунки з іншими [5].

Тому розвиток стресостійкості та вміння ефективно взаємодіяти з іншими є важливими аспектами емоційного інтелекту у дітей дошкільного віку. Ці навички допомагають дітям керувати своїми емоціями, адаптуватися до змін, розвивати соціальні навички та будувати гармонійні стосунки з іншими. Розуміючи важливість цих аспектів, батьки та вихователі можуть застосовувати проактивний підхід до розвитку дітей і створювати сприятливе середовище для формування емоційного інтелекту.

Стресостійкість і вміння взаємодіяти з іншими особливо важливі для розвитку емоційного інтелекту дітей дошкільного віку. Розвиток цих аспектів визначає успішність дитини в соціальному середовищі.

На емоційний інтелект дітей впливає їхня стійкість до стресу. Вміння контролювати свої емоції та керувати ними допомагає впоратися зі стресом. Діти з добре розвиненою стресостійкістю швидко адаптуються до нових умов, зберігають спокій у непередбачуваних ситуаціях і швидше відновлюються після емоційних навантажень [16, с. 73].

Найважливішим елементом емоційного інтелекту у дітей дошкільного віку є розвиток емпатії, тобто здатності співпереживати і розуміти почуття та

емоції інших людей. Дитина, у якої розвинена емпатія, завжди поставить себе на місце іншої людини і запропонує їй допомогу.

Діти вчаться емпатії через особистий досвід. По-перше, чим більше діти усвідомлюють і приймають власні емоції, тим більша ймовірність того, що вони зможуть розпізнати емоції інших людей. А по-друге, спостерігаючи за поведінкою близьких їм дорослих, вони вчаться виражати власні емоції та реагувати на емоції інших [30, с. 90].

Розвиток соціальних навичок і психологічного благополуччя залежить від розвитку емпатії в дитинстві. Здатність дитини розуміти, відчувати і висловлювати бажання допомогти іншим називається емпатією. На цей процес впливає виховання, соціальне оточення та особистісні характеристики дитини. Взаємодія зі знайомими дорослими є одним з найважливіших факторів, що впливають на розвиток емпатії у дітей. Дорослі слугують для дітей прикладом для наслідування. Важливо давати дітям можливість спостерігати за емоціями інших людей, читаючи книги і переглядаючи фільми з моральними історіями.

Крім того, на розвиток навичок емпатії у дітей впливає соціальне оточення. Взаємодія з однолітками та спілкування в групах однолітків допомагає розвитку навичок емпатії та розуміння. Рольові ігри, в яких діти в перші чотири роки життя уявляють себе на місці інших людей, також сприяють розвитку емпатії. Крім того, важливо створити в дитячому середовищі атмосферу толерантності та поваги до інших, що сприяє розумінню і прийняттю різних почуттів і думок.

Батьки відіграють важливу роль у розвитку емпатії у дітей. Поведінка батьків та їхня взаємодія з дітьми мають важливе значення для розвитку емпатії та розуміння інших людей. Батьки впливають на емоційний розвиток своїх дітей, вчать їх співчувати і розвивають навички соціальної взаємодії з іншими людьми. Розвиток емпатії в дитинстві залежить від багатьох факторів. Батьки можуть впливати на цей процес, створюючи сприятливу атмосферу в домі, де дитина відчуває, що її люблять, розуміють і підтримують. Певні психологічні

аспекти, так і як власний приклад турботи, активне слухання та спілкування з дітьми, також впливають на розвиток емпатії [39].

У віці чотирьох років діти намагаються наслідувати своїх батьків. Батьки повинні моделювати співчуття та емоційну відкритість. Батьки можуть залучати дітей до ситуацій, де вони можуть проявити співчуття. Допомагати бездомним тваринам або людям похилого віку можна за допомогою дітей. Таким чином діти можуть навчитися розуміти потреби інших.

Батьки є першими і найважливішими рольовими моделями для своїх дітей, і їхня поведінка має значний вплив на розвиток емпатії у дітей. Діти, які бачать, як батьки піклуються про інших, починають розуміти, що означає бути співчутливими. Позитивні емоційні зв'язки та розуміння інших людей формуються під впливом батьків. Розвиток емпатії – це те, над чим батьки можуть працювати. Вони можуть навчити своїх дітей виражати свої почуття, розрізняти емоції та піклуватися про інших [17, с. 222]. Таке навчання підвищує здатність дітей до емпатії та розвиває їхню здатність розуміти емоційні стани інших людей.

Загалом розвиток емпатії у дітей – складний процес, який вимагає уваги батьків і врахування психологічних особливостей дитини. Здатність розуміти та проявляти співчуття до інших є важливим аспектом соціального розвитку дитини, що сприяє налагодженню добрих міжособистісних стосунків та сприятливому соціальному клімату.

Спілкування з дошкільнятами є важливим елементом розвитку емпатії та розуміння інших. Цілеспрямованість та якість спілкування має вирішальне значення у психологічному розвитку дитини, особливо на етапах формування емпатійного виміру. Дослідники пропонують наступні методи та способи спілкування, які сприяють розвитку емпатії у дітей раннього віку:

– Задавання відкритих питань. Спосіб спілкування, який сприяє формуванню емпатії у дітей – це задавання відкритих питань. Вони стимулюють дитину розглядати різні точки зору, висловлювати свої думки та

почуття. Це допомагає розвивати її емоційний інтелект та сприяє формуванню співчуття до інших.

– Активне слухання. Це важливий спосіб спілкування з дитиною. Дорослі повинні бути уважними до того, що вона говорить, проявляти зацікавленість та інтерес у її розповідях. Активне слухання дозволяє дитині відчути, що її думки та почуття важливі для дорослих, що її розуміють та підтримують.

– Моделювання емпатії. Дорослі повинні бути прикладом для дітей у розвитку емпатії. Необхідно моделювати цю якість, виявляючи розуміння та співчуття до інших людей. Це може бути проявлено через жести, слова та дії. Дитина спостерігатиме за вихователями, батьками та навчатиметься виявляти емпатію у своїх взаєминах з іншими.

– Використання іграшок та казок для розвитку емпатії. Іграшки та казки можуть бути корисними інструментами для розвитку емпатії у дітей. Вони допомагають дитині розуміти почуття та переживання іншої людини, уявити себе на її місці. Читання казок, що відтворюють різні ситуації, допомагають дитині розвивати співчуття та емоційне сприйняття інших.

– Стимулювання взаємодії з різними людьми. Для формування емпатії дитини важливо стимулювати її взаємодію з різними людьми. Це може бути досягнуто через участь у спільних іграх, групових заняттях та командних проектах. Це допоможе дитині розуміти різні потреби, орієнтації та почуття інших людей, що сприятиме розвитку її емпатії [39, с. 301].

Соціальне середовище, в якому зростають діти, є одним з найважливіших факторів розвитку емпатії. Дорослі, які контактують з дітьми, мають значний вплив на розуміння ними інших людей. Вони можуть навчити дитину цінностям. На рівень емпатії дітей може впливати їхній вік. Молодші діти мають обмежену здатність розуміти почуття інших, що пов’язано з розвитком соціального інтелекту та емоційної зрілості. Чим старші вони стають, тим більше вони можуть розвивати ці здібності.

Інші психологічні фактори, такі як особистісні риси, досвід соціальної взаємодії та емоційна стабільність, також можуть впливати на розвиток емпатії

у дітей. При вирішенні питань розвитку емпатії важливо враховувати індивідуальні особливості кожної дитини.

Одним із важливих психологічних аспектів соціальної компетентності є розвиток емпатії, яка бере активну участь у розвитку дітей раннього віку. Розвиток емпатії у дітей – це складний процес, в якому важливу роль відіграють однолітки та інші фактори [24, с. 33].

Однолітки відіграють важливу роль у розвитку емпатії. Спілкуючись з однолітками, діти вчаться розуміти почуття і потреби інших та співчувати їм. Однолітки можуть моделювати емоційне розуміння і співчуття та допомагати дітям розвивати емпатію. Окрім однолітків, є й інші фактори, які впливають на розвиток емпатії у дітей. Наприклад, надзвичайно важливим є сімейне середовище, в якому росте дитина. Батьки та інші дорослі в сім'ї можуть впливати на розвиток емпатії, надаючи дітям можливість спостерігати за емпатійною поведінкою та пояснюючи важливість емпатії у стосунках з іншими.

Розвиваючи емпатію, важливо враховувати вік дитини. Маленькі діти можуть бути не в змозі зрозуміти почуття інших. Їх можна навчити розпізнавати вираз обличчя і проявляти емпатію до інших.

У сучасному суспільстві, де медіа відіграють важливу роль у повсякденному житті, необхідно розуміти вплив цих комунікацій на розуміння інших людей. Виміри та психологічні чинники цього впливу дуже складні. Одним із аспектів, який слід враховувати, є кількість часу, який діти проводять перед екранами. Занадто багато часу, проведеного перед телевізором, за комп'ютерними іграми чи смартфонами, може негативно вплинути на їхню здатність співпереживати і розуміти почуття інших. Ще одним важливим психологічним фактором є якість контенту, з яким діти стикаються в ЗМІ. Візуальні образи насильства, агресії та несправедливості можуть спотворювати дитяче сприйняття світу та перешкоджати розвитку емпатії [28, с. 105].

Враховуючи аспекти та психологічні чинники, пов'язані з впливом медіа на розуміння інших людей та емпатію у дітей молодшого віку, можна зробити

висновок, що необхідно дотримуватися балансу між часом, проведеним перед екранами, та якістю контенту, який вони споживають. Також важливо підтримувати розвиток емпатії через взаємодію з важливими людьми в їхньому житті.

Існує багато способів розвитку емоційного інтелекту у дошкільнят. Проаналізувавши наукові публікації та дослідження, можна з упевненістю сказати, що казкотерапія є потужним інструментом і при систематичному застосуванні сприяє розвитку EQ, що помітно вже за короткий час.

1.2. Казкотерапія як засіб розвитку емоційного інтелекту у дітей дошкільного віку

У сучасному суспільстві зростає інтерес до нових методів роботи з дітьми різного віку в галузі психології. Одним з таких перспективних підходів є казкотерапія, яка стала важливим методом психологічної підтримки лише 20 років тому. Незважаючи на короткий термін існування, казкотерапія стрімко розвинулася і стала популярною не лише серед психологів, ай серед педагогів та лікарів. Це свідчить про широкий потенціал методу, який все частіше з'являється на сторінках спеціалізованих журналів. Крім того, термін «казкокорекція» зустрічається в спеціалізованих і популярних журналах, але в основному цим терміном користуються педагоги. Однак слід зазначити, що між термінами «казкокорекція» та «казкотерапія» немає суттєвої різниці, і обидва вони відображають один і той самий підхід до роботи з дітьми за допомогою казки [41, с. 12]. Виникнення казкотерапії як методу психолого-педагогічного впливу відбулося не так давно, і точне його визначення є складним завданням. З методологічної точки зору, казкотерапія – це галузь практичної психології, яка використовує метафоричні ресурси казки як основний інструмент для проектування ще неусвідомлюваного простору внутрішнього світу клієнта в найбільш м'який і ефективний спосіб, з метою більш глибокого усвідомлення

особистості клієнта або життя клієнта, щоб скоригувати небажані та деструктивні ознаки в житті клієнта, даючи йому можливість «зустрітися» з ними в «безпечний» спосіб [18, с. 37].

Звертаючись до витоків, варто зазначити, що витоки казкотерапії мають досить багату історію. Деякі з вчених, які займалися інтерпретацією казок, такі як З. Фрейд та К. Юнг, були науковими авторитетами, які дуже цікавилися казками у своїй роботі. Вони вважали, що в казках містяться підказки, які допомагають людям вийти зі складних життєвих ситуацій. Тому цей метод вважається дуже делікатним і використовує позитивну мову та яскраві образи (метафори), не спричиняючи деструктивних наслідків. З цієї причини дослідженням займалися як зарубіжні, так і вітчизняні науковці: Е. Берн, Е. Гарднер, А. Менегетті, Е. Фромм, Л. Чаримова [21, с. 405]. Поняття «казкотерапія» трактується по різному. Зокрема, казкотерапія – це метод, що використовує елементи казки та чарівну атмосферу для інтеграції особистості, стимулювання творчих здібностей, формування адаптаційних можливостей та покращення способу взаємодії з навколишнім середовищем. Казкотерапія використовує казки як ефективний інструмент для збагачення особистості, розвитку її творчих здібностей, підвищення рівня обізнаності та покращення взаємодії з навколишнім світом. Казки містять сильні емоції, а їхні образи діють як на свідомому, так і на підсвідомому рівнях. Казки дозволяють людям відчути світ емоцій та переживань у зрозумілій формі, вийти за межі повсякденного життя, співпереживати певним персонажам та поглянути на їхні проблеми під іншим кутом [20, с. 14]. У казках є ситуації та проблеми, з якими стикаються всі люди.

Казкотерапія – це психолого-педагогічний метод, який, використовуючи метафоричні ресурси казки, дозволяє розвинути самосвідомість, удосконалювати творчі здібності, поліпшити взаємодію з навколишнім світом, побудувати особливі довірливі, близькі стосунки з оточуючими, позбутися багатьох страхів і комплексів. Дійсно, казкотерапія буквально означає «лікування казкою». Сьогодні, не потрібно нікого переконувати в серйозності і

перспективності цього методу. Використання казок для розвитку самосвідомості та досягнення гуманних цілей є очевидною та ефективною стратегією. Казкотерапія діє надзвичайно делікатно, проте результативно, завдяки використанню метафоричних ресурсів.

Казкотерапія набуває все більшої популярності серед фахівців. Метод успішно застосовується до широкого кола вікових груп, від дітей до людей похилого віку, і незалежно від особливостей їхнього розвитку – «здорових» чи «особливих». Його унікальність полягає в тому, що казкотерапія адаптується до конкретних потреб і особливостей кожної людини, виробляючи ефективний та індивідуальний підхід до кожної дитини. Цей метод використовується для вирішення широкого спектру проблем дошкільників. У сучасній казкотерапії виділяють чотири основні види казок: художні, дидактичні, психокорекційні та медитативні [43, с. 12].

До категорії художніх казок належать народні казки, авторські твори, байки, притчі та легенди, тобто історії, визнані художніми шедеврами.

Дидактичні казки використовуються для передачі знань і навичок через цікавий ігровий контекст.

Психокорекційні казки є потужним інструментом для корекції небажаних форм поведінки дітей, таких як сором’язливість, жадібність, примхливість, а також для розвитку позитивних якостей особистості. Психокорекційні казки дають можливість навчити дітей найважливішим життєвим цінностям, таким як чесність, співчуття та ввічливе ставлення до навколишнього світу. Унікальність цієї казки полягає в тому, що вона не тільки передає саморегуляцію та адаптивність через магію розповіді, а й виховує у дітей взаємоповагу та любов до природи.

Казки-медитації покликані допомогти дітям зняти психологічне та емоційне напруження і розвинути позитивне сприйняття навколишнього світу. Головною особливістю казок-медитацій є відсутність конфлікту та негативних персонажів. Найпоширеніша її форма – подорож [40, с. 157].

Казкотерапія – комплексний метод, заснований на використанні казкової форми з метою інтеграції особистості, розвитку творчих здібностей, вдосконалення адаптивних навичок і способів взаємодії з навколишнім світом. Ефективність цього методу пояснюється тим, що казки містять метафоричні образи і допомагають відкрити нові горизонти сприйняття і розуміння світу. В дослідженнях С. Максименка метафори і казки виступають не тільки як джерело розвитку мовлення, але і як потужний каталізатор цього процесу. Він зазначає, що казки та казкові сюжети самі по собі є реальністю, яка дає дітям відчуття свободи та можливість реалізувати свій потенціал природним шляхом [33, с. 149]. Таким чином, активне залучення казок і метафор у розвиток створює особистісну і творчу рефлексію та є джерелом внутрішнього зростання. У своєму історичному розвитку казкотерапія пройшла чотири етапи, кожен з яких визначається своєю унікальністю:

І етап – народна творчість. Його початок загублено в глибині століть, але процес усної (а пізніше і письмової) творчості триває і донині.

ІІ етап – збирання і дослідження казок і міфів. Вивчення цих літературних форм у психологічному та глибинному контексті пов’язане з внесками видатних особистостей, таких як Б. Бетельхайм, В. Пропп, М. - Л. фон Франц, К. Юнг та інших. Цікаво відзначити, що термінологія психоаналізу базується на міфах. Процес розкриття прихованого змісту казок і міфів продовжується й нині.

ІІІ етап – психотехнічний. Використання казки як інструменту для проведення психодіагностики, корекції та розвитку особистості вказує на її потенціал як засобу, що вирізняється унікальністю у контексті психологічної практики.

ІV етап – інтегративний підхід, пов’язаний із розробкою комплексної казкотерапії. Визначається сприйняттям казок як духовного засобу та розумінням казкотерапії як відповіді природи на потреби людського сприйняття. Цей підхід визнаний як органічна частина виховної системи, яка була випробувана та передана через численні покоління наших предків, що

підсилює його унікальність та цінність [15, с. 102]. Перед початком казкотерапії діти повинні вивчити казки і повністю зрозуміти їхній зміст. Також важливо приділяти достатньо часу фізичним вправам, оскільки розумова гімнастика може викликати втому. Це призводить до автоматичного розслаблення організму і відповідного зниження емоційної напруги. У казкотерапії діти зазвичай не сидять на стільцях, а фантазують під музику або беруть участь в ігровій драматизації певних сцен з казок. Діти є і глядачами, і активними учасниками процесу. Казкотерапія допомагає дітям зрозуміти і переробити зміст казок у зв'язку з власним внутрішнім світом. Казкотерапія сприяє вираженню дитячих страхів, почуттів і відчуттів через використання казкових метафор, які розширюють межі між свідомим і підсвідомим розумом дитини. Казкотерапія має на меті покращити поведінку та емоційний стан дитини, сприяти формуванню довіри та позитивних стосунків з навколишнім світом. Коли казка усвідомлено розпізнається, її буквальний зміст відкривається свідомому розуму. Однак підсвідомість виконує складні завдання, такі як обробка метафоричних повідомлень і розкриття прихованих значень казкових метафор, які приховані на задньому плані і не мають очевидного сенсу. Нарівні свідомості діти ненадають серйозного значення подіям у казках, оскільки сприймають їх як нереальні події, що відбуваються в рамках ігрового процесу. Однак на підсвідомому рівні події казки переживаються як реальні, що характерно для казкової метафори. У психоаналітичній терапії, яка спрямована на зцілення загострених невротичних переживань, важливим кроком для дитини є відновлення раннього дитинства через регресію, виявлення та відновлення подій і фантазій, які призвели до травми і були витіснені з пам'яті. Для реконструкції дитячих взаємодій ми використовуємо техніку «дитячої казки». Ця техніка пропонує унікальний підхід до відтворення історій, які мали значний вплив на психіку дошкільника [17, с. 199].

Юнгіанці, такі як Х. Дікманн, та психоаналітики (наприклад Б. Беттельхейм) регулярно використовують казки в своїх дослідженнях. Процес включає відтворення казки, її ретельний аналіз, визначення початкової версії та

аналіз відхилень від неї. У рольовому підході до вивчення тексту казки вважається «культурним консервам», що стає основою для рольової гри та спонтанної міжособистісної взаємодії. За сценарним підходом, представленим Е. Берном, казки розглядаються як джерело сценарних патернів, що можуть обмежувати життя дитини. Транзактний аналіз акцентує увагу на рольовій взаємодії героїв та переконує, що вони мають реальні прототипи в реальному житті. Символічний підхід до роботи з казками ґрунтується на взаємодії з власним психічним шаром дитини, який включає в себе універсальні ресурси. Однак існує ризик втрати контакту з реальністю і занурення у фантазії та вигадки [27, с. 83]. Найпотужнішим з описаних підходів є екзистенційно-феноменологічний підхід, в якому світ казки розглядається як самостійний, з власною логікою та функцією, а не як інфантильна фантазія чи проекція. Використання казки як терапевтичного підходу має той важливий наслідок, що діти долають свої внутрішні конфлікти, вивчаючи казки. Більшість казок містять елементи трансформації особистості, які допомагають дітям вирішувати свої внутрішні проблеми. Казки є корисними інструментами, які допомагають дітям вирішувати конфлікти та покращувати свою поведінку. Щасливий кінець казки – важливий аспект, який посилює позитивний вплив казки на психологічний стан дитини. Для дітей дуже важливо відчувати надію на те, що життя є щасливим і добрим. Коли діти дорослішають, у них виникають складні питання, наприклад, чи можна навчитися любити. У таких ситуаціях корисно використовувати казки, в яких головний герой долає перетворення з потворного на прекрасне. Це символізує ідею про те, що в кожній людині є як темна, так і прекрасна сторона, і це розуміння дозволяє нам приймати кожну людину такою, якою вона є [19; 23].

Казкотерапія дозволяє дітям взяти на себе роль казкового персонажа і вільно висловлювати свої думки та почуття. Такі заняття допомагають дітям вивчати різні моделі поведінки, розуміти життєві ситуації та взаємодіяти з ними, а також розвивати самосвідомість і розуміння інших. Казки є особливо корисним інструментом у цьому контексті, оскільки дітям легше зрозуміти

через призму казкових персонажів, ніж через абстрактні пояснення дорослих. Використання казкотерапії як психологічної техніки в роботі з дітьми обмежується віком дитини. Діти повинні мати чітке розуміння того, що існує казкова реальність, окрема від реального світу. Здатність розрізняти цю відмінність зазвичай формується до трьох з половиною-чотирьох років. Однак у кожному випадку потрібно враховувати індивідуальні особливості розвитку конкретної дитини [7, с. 67]. Принципи казкотерапії зосереджені на ознайомленні дитини з власними сильними сторонами, розширенні усвідомлення та поведінкових можливостей, пошуку нестандартних та оптимальних рішень у різних життєвих ситуаціях. Цей метод сприяє обміну життєвим досвідом. Основними принципами казкотерапії є:

– усвідомлення власних здібностей;

– розуміння цінності свого життя;

– усвідомлення закону причинно-наслідкових зв’язків;

– ознайомлення з різними стилями світосприйняття;

– відкриття світу своїх почуттів і переживань;

– усвідомлена творча взаємодія з навколишнім світом;

– відчуття внутрішнього спокою і пошук гармонії.

Казкотерапія має суттєві переваги. Перебуваючи не в буденній, а в драматичній реальності дитина і педагог емоційно захищені. Зростає довіра. Аналіз самостійно створеної дитиною казки надає педагогові можливість отримати інсайти щодо її життя, поточного стану, стратегій подолання труднощів та світоглядних переконань. Цей підхід сприяє розвитку навичок слухання як себе так і оточуючих [29, с. 308].

У дошкільній практиці фахівці використовують казки в яких психотерапевтична та художньо-естетична основа заміщена особистісно-розвиваючою. Саме тому найважливішою функцією казкових метафор є розширення дитячої самосвідомості та поглиблення розуміння людської психіки. Діти часто не здатні зрозуміти абстрактні психологічні поняття, довге пояснення допомагає їх розумінню, а в більшості випадків лише погіршує

ситуацію. Ми можемо знайти вихід з цієї ситуації, «скорочуючи» вербальні презентації за допомогою метафор, «стискаючи» з міст у яскраві конкретні образи. Це дозволяє перейти від довгих пояснень до інтуїтивного розуміння ключових смислів. Отже, фахівці, які використовують техніку казкотерапії, потребують високого рівня підготовки. Вони повинні володіти навичками написання різних типів психолого-педагогічних казок, вміти створювати метафори, які відповідають конкретним проблемам дитини та інтерпретувати сюжет казки. Важливо встановлювати контакт і взаємодіяти з дітьми, долати бар'єри та задовольняти їхні потреби. Казкові тексти викликають не лише поверхневі емоції, а й глибокі відгуки у малих і дорослих. Образи, майстерно вплетені у світ казки, пронизують два рівні свідомості: явний і підсвідомий. Ця особливість дозволяє успішно використовувати казки для ефективної комунікації та корекційної роботи, особливо у складних емоційних ситуаціях, коли необхідно досягти потужного ефекту. Казкові наративи вирізняються тим, що вони стають не лише словами, але й вражаючими емоційними подіями, в яких кожен може знайти особистий зв'язок, і їх можливості для використання в комунікації та психологічній корекції виявляються надзвичайно високими. Глибоко емоційно переймаючись подіями в казках, люди можуть пов'язувати стосунки персонажів зі своїм повсякденним життям і знаходити паралелі зі своїм власним досвідом [46, с. 300]. Казки слугують важливим нагадуванням про важливі моральні та соціальні норми у міжособистісних стосунках, а також важливим засобом розрізнення добра і зла. Казки дають можливість висловити сильні емоції та розкрити внутрішні конфлікти і труднощі. Слухаючи історії, що містять страшні сюжети і лякаючі події, діти вчаться протистояти своїм страхам, що сприяє розвитку емоційної гнучкості і багатства. Крім того, казки мають кілька функціональних особливостей. Казкові тексти створюють емоційні зв'язки як для дітей, так і для дорослих. Казкові образи працюють на двох рівнях нашого мислення – свідомому та підсвідомому. Ідея казкотерапії базується на розумінні цінності метафори як ефективного засобу передачі інформації:

– Основні аспекти життя;

– Основні принципи життя;

– Важливість постановки цілей.

Ці казкові історії не тільки викликають свідому реакцію, але й впливають на наше підсвідоме сприйняття, вбудовуючи цінності та життєві принципи в наші думки та вчинки [49].

Отже, казкотерапія це історично сформований метод психолого-педагогічного впливу, що своєю метафоричністю здатен впливати на багато аспектів життя дітей. Привабливість казок у процесі психологічного становлення дітей полягає у:

1. Казки вкладають в себе не тільки розважальну, але й важливу виховну функцію, пропонуючи дітям можливість осягнути життєвий досвід, що належить різним поколінням. Це і розлука з батьками, і життєвий вибір, і взаємодопомога, і любов, і боротьба між добром і злом. Певна перемога добра в казках дає дітям психологічний захист і впевненість у тому, що, незважаючи на труднощі, все закінчиться щасливо. Випробування, з якими стикаються герої, допомагають їм стати мудрішими, добрішими і сильнішими. Таким чином, казки дають дітям зрозуміти, що всі події в житті сприяють їхньому внутрішньому розвитку.

2. Казки вражають відсутністю прямих навчань або моральних настанов. Події у світі казок розвиваються логічно та природно, виникаючи одна з одної, що дозволяє дітям засвоювати причинно-наслідкові зв’язки, які існують у реальному світі. Ця особливість створює унікальний контекст, де діти можуть відкривати та розуміти життєві зв’язки без прямих інструкцій чи вказівок.

3. Аура загадок і чарівництва, що викликає цікавість у розвитку сюжету, неочікувані трансформації персонажів – всі ці елементи створюють можливість для активного сприйняття та освоєння інформації, вміщеної в казках.

4. Головний герой є своєрідним образом, який може віддзеркалювати будь-яку дитину, дозволяючи їй легше ідентифікуватися з персонажем і стати активним учасником чарівних пригод [25, с. 126].

Казкотерапія – це такий напрям практичної психології, який, використовуючи метафоричні ресурси казки, дозволяє людям розвивати самосвідомість і розбудовувати особливу взаємодію один з одним для подальшого насиченого життя.

Казкотерапія – відносно новий напрям, але один з найефективніших методів психологічної допомоги та підтримки. Історії та наративи були створені та переказані людьми для передачі та засвоєння знань, досвіду та прикладів взаємодії людини з природою. Досвід людства, приклади емоцій, вчинки героїв, варіанти взаємодії з навколишнім світом – все це закладено в словах і мові, і з їх допомогою суспільство створило казки як засіб терапії. Казкотерапія – це ще й виховна система для освітнього формування уявлень про базові цінності життя [18, с. 77].

Варто також проаналізувати глибинний зв’язок казки та людського підсвідомого. Оповідання та розповіді, що використовуються в казкотерапії, насичені символами, образами та метафорами, які в свою чергу спонукають слухача до асоціацій. Це одна з функцій казкотерапії, яка дає змогу усвідомити, що свідомість витіснила у підсвідоме і від чого відмовилась, тобто, розвивається її самосвідомість. Поступово відбувається процес саморегуляції, оскільки все набуває ознак контрольованості та природно інтегрується в реальний досвід людини. У казках поведінка персонажів використовується як приклад власного досвіду, який інтегрується у свідомість людини і в подальшому сприяє розвитку соціальної чутливості, здатності регулювати стосунки та виробленню нових способів ставлення до себе і навколишнього світу. Тому важко переоцінити її значення у вихованні дітей дошкільного віку.

Основним ключовим функціоналом казки є відтворення асоціативного процесу та удосконалення творчої уяви, що виникає через аналіз індивідом взаємодії головних персонажів та казкового світу (чуттєво-образне сприйняття дитиною оповідання). У процесі розглядання ілюстрацій розвивається асоціативне мислення, здатність до порівняння. Співставляючи себе з головним героєм, дитина здатна програмувати себе на несвідомому рівні в плані

позитивних чи негативних поведінкових настанов. Інакше кажучи, вона бере приклад, наслідує вчинки, вчиться розпізнавати моральність та аморальність. Цей процес доволі складний, але уособлює в собі перші кроки до інтелектуального вдосконалення індивіда. Співпереживаючи героям казок, діти з раннього віку можуть асоціювати добро з добрими вчинками, зло з лиходійством, несправедливістю і жорстокістю. Іншими словами, за допомогою казок діти намагаються зрозуміти моральні норми суспільства, такі як відповідальність, благородство і щедрість. Таким чином, через гру дошкільнята намагаються відтворити поведінку казкових персонажів у реальному житті [20, с. 14]. Повертаючись до аналізу функціональності казки та зосереджуючись на основному впливі художньої літератури на дітей, цей вид творчості дозволяє дітям навчитися використовувати свою увагу та уяву для аналізу та порівняння вчинків персонажів казок, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між діями персонажів та робити власні висновки. Цей вид інтелектуальної діяльності може розвивати механізми самопізнання та ідентифікації. Якщо з процесом ідентифікації дитина справляється достатньо швидко, то задатки рефлексії виникають тільки у дошкільному віці. Саме тому варто приділяти казкам та художній літературі більше часу, це свого роду інвестиція в майбутнє індивіда. На думку Я. Пономарьова, рефлексія є однією з головних характеристик творчості, коли людина стає для самої себе об'єктом управління. Рефлексія подібна дзеркалу, яке відображає всі особистісні зміни [49]. У даному контексті рефлексія є основним засобом саморозвитку, умовою і способом трансформації розумових здібностей.

Класик Л. Виготський свого часу зауважив, що дитина недокінця усвідомлює власну розумову діяльність і тому не може повністю нею оволодіти. Вона ще неповністю здатна до глибокого аналізу та рефлексії. Лише під впливом аргументів, протиріч і контр аргументів дитина намагається знайти інші, більш складні способи перетворення інформації. В. Давидов пояснює концепцію рефлексії як здатність суб'єкта «диференціювати, аналізувати і співвідносити свої дії з предметною ситуацією». У цьому випадку інтроспекція

розглядається в її інтелектуальному аспекті [38, с. 24]. Загалом дослідники виділяють чотири основні типи цього психологічного феномену: кооперативний, комунікативний, особистісний та інтелектуальний. Важливим у всіх цих поняттях є те, що вони в сукупності визначають різні змісти, які слугують об'єктами, на які спрямована рефлексія. Це явище як найкраще спостерігаємо на прикладі дитячої літератури: казки розвивають здатність дитини формулювати певні переконання про внутрішній світ персонажів казки, пояснюють причини їхніх вчинків – у цьому полягає комунікативна рефлексія. Художня література дозволяє на прикладі взаємодії персонажів аналізувати систему стосунків – кооперативна рефлексія. Властивості, якості, поведінкові характеристики, статус персонажа казки відносимо до особистісної рефлексії. Ще однією функцією дитячих оповідань є розвиток інтелектуальних можливостей індивіда, які виявляються у процесі розв'язання різних задач та умінні аналізувати.

Читання вигаданих історій дітям молодшлго дошкільного віку допомагає стимулювати їхній мозок. Досліджуючи світ книг, діти починають дізнаватися про соціальні норми і краще здатні приймати соціально відповідальні рішення. Вплив дитячих історій на дітей досить абстрактний, але вплив помітний. Адже діти, які з дитинства намагалися знайти відповіді на свої питання в художній літературі, з більшою ймовірністю впораються з труднощами в дорослому віці. Творчий підхід у розв'язанні завдань, до яких дитина звикла з малечку, сприятиме і в подальшому більш доцільно використовувати та розвивати свій власний творчий потенціал. У більшості випадків рушійною силою та джерелом розвитку особистості є її творчий потенціал. Ця проблема знайшла своє відображення у працях таких науковців, як Є. Варламова, А. Матушкін, М. Муханов, Я. Пономарьов та С. Степанов. Вони уточнюють саме поняття творчого потенціалу особистості та розглядають його на рівні вивчення потенційних та актуальних характеристик людини. Основна ідея в роботах вчених полягає в тому, що творчий потенціал трактується як форма творчої активності особистості. Творчий потенціал – це динамічна структура, що

містить сукупність творчих тенденцій, які проявляються у творчій діяльності індивіда і зумовлені творчістю. Творча активність у загальному масштабі культури зумовлює унікальність людини та її феноменальність у культурно-історичному аспекті. Іншими словами, людина є феноменом культури, а отже, її творчість набуває значення в ширшому соціальному просторі. Творча унікальність такої людини є одночасно і умовою, і результатом творчого процесу. Крім того, за таких умов з'являється можливість для людини свідомо обирати творчу життєву позицію та розвивати свій творчий потенціал [44, с. 60].

Аналізуючи праці вищезазначених науковців, припускаємо, що творчі здібності тісно пов'язані з інтелектом. Теорію підсилює концепція десяти тисяч годин праці М. Гладуелла. Відомий сучасний американський соціолог у своїй книзі «Генії та аутсайдери» описує феномен успішних людей, які стали віртуозами у своїй справі завдяки постійним удосконаленням, наполегливій праці та самоаналізу. Автор наголошує на важливості систематичної роботи як запоруки професіоналізму та геніальності, наводячи приклади таких відомих людей, як Б. Гейтс, Б. Джой, Р. Опенгеймер, П. Маккартні, В. Моцартт. Передбачається, що для досягнення успіху в усіх сферах життя і набуття високого рівня майстерності з професійним статусом світового класу потрібно близько 10000 годин практики. І ця умова стосується всіх професій без винятку. 10000 годин – це робота приблизно по три години на день, 20 годин на тиждень, протягом десяти років. Це саме по собі не пояснює, чому практика допомагає деяким людям більше, ніж іншим, але відомі випадки, коли люди досягали найвищого рівня майстерності за менший час. Очевидно, це час, необхідний мозку для засвоєння всієї необхідної інформації [26, с. 139]. Ідея М. Гладуелла полягає в тому, щоб адаптувати людину до систематичного розумового навантаження, що дозволить їй бути більш успішною в обраній спеціалізованій діяльності. Діти, які з раннього віку звикли сприймати та опрацьовувати відносно великі обсяги інформації, згодом розширюють їхні межі для генерації власних творчих продуктів уяви. Американські дослідники

вважають, що поняття геніальності – це не вроджений талант, а успіх завдяки наполегливій праці, вдосконаленню та постійному інтелектуальному збагаченню. Варто відзначити це як основну умову успішності. Якщо розумова активність індивіда ще з дошкільного віку матиме систематичний прогресивний характер, то вона й у дорослому віці матиме низку переваг, зокрема, конкурентоспроможність, яку суттєво помітно в оточенні однолітків. Тому, якщо з раннього віку розвивати у дитини увагу, уяву, пам'ять, мислення, то й надалі вона буде придатна і до більш ємкої інтелектуальної праці. Першоосновою цих здатностей індивіда є осмислення ним соціальних процесів, причинно-наслідкових зв'язків та норм поведінки, що закладені у спростованій формі казкового світу [3, с. 151].

Казкотерапія – один з найефективніших методів роботи з дітьми, які мають емоційні та поведінкові труднощі. Проблеми, що виникають у дітей дошкільного віку, можуть бути ефективно вирішені за допомогою цього методу. Зокрема, казкотерапія ефективна при агресії, низькій самооцінці, сором'язливості, провині, брехні, проблемах з емоційним прийняттям і різних психосоматичних розладах. Крім того, казкотерапія допомагає дітям усвідомити і зрозуміти свої проблеми та знайти різні шляхи їх вирішення.

«Казка – це дивовижний за силою психологічного впливу засіб роботи з внутрішнім світом людини, найбільш дієвий інструмент розвитку». Переживання та конфлікти розігруються через заміщення персонажів та побудову сюжету, що має психотерапевтичний ефект. Цей ефект створює комунікативну ситуацію, в якій вирішуються особистісні проблеми дитини. Казкотерапія – напрям у психотерапії, що стрімко розвивається: за словами С. Раєвського, «загальна система казкових символів допомагає психотерапевту і дитині розмовляти однією мовою. Іноді знання улюбленої казки дошкільника може допомогти нам багато чого зрозуміти про нього» [42, с. 99]. Казкознавчий аналіз неодноразово привертав увагу психологів і психотерапевтів: з точки зору К. Юнга, на розвиток і поведінку людини впливають різні персонажі казок і міфів, які репрезентують різні архетипи. На думку Е. Берна, життєвий сценарій

людини може бути змінений відповідно до казки. Тому завдання, яке має ставити перед собою психотерапевт – непояснювальне, а радше підтримуюче. Варто пояснити людині, як формується життєвий сценарій і до яких труднощів він призводить. Важливо, щоб людина змогла вийти зі складної ситуації і почати шлях до радісного життя. Термін «казкотерапія» в багатьох джерелах має різний контекст. Це відбувається тому, що казкотерапії знайшли застосування у багатьох сферах життя: у вихованні, освіті, розвитку, тренінговому впливі, психотерапевтичній роботі. З точки зору Л. Фесюкова, казкотерапія є інструментом передачі життєвого досвіду. Дослідник відзначає, що даний спосіб виховання у дитини особливого ставлення до світу прийнятий в соціумі. Казкотерапія – це спосіб передачі дитині необхідних моральних норм і правил [9, с. 57]. Казки – один із найдавніших способів спілкування та обміну досвідом. Інший напрямок у психотерапії називає казкотерапію інструментом саморозвитку. Завдяки казкам діти розвивають уяву і творчість, необхідні для ефективного існування в процесі слухання, створення, обговорення і програвання казок. У цей момент дитина навчається основним механізмам дослідження та прийняття рішень. Так, Е. Кутцин вважає, що, слухаючи і відчуваючи казки, люди вбудовують і формують їх у свої життєві сценарії. Цей процес особливо помітний у дітей, багатьом з яких читають одні й ті ж казки знову і знову. Казки також визнані ефективним інструментом психотерапії [50, с. 78]. Казкотерапевт створює умови для взаємодії дитини з казкою, завдяки чому можна знайти рішення життєвих проблем.

Т. Зінкевич-Євстигнєєва у своїх працях описує казкотерапію як процес пошуку сенсу, декодування знань про світ і системи людських стосунків у ньому. Вона декодує знання про світ і систему людських відносин у ньому [15, с. 139]. Казкотерапія – це не просто психотерапевтичний напрям, а інтеграція багатьох результатів психології, педагогіки, психотерапії та філософії з різних культур. Проаналізувавши різні точки зору, ми дійшли висновку, що існує неоднозначність у визначенні терміну «казкотерапія» як самостійного напрямку в психології. Водночас усі визначення мають спільну

думку, яка виражається у формуванні життєвих сценаріїв за допомогою казки, переосмисленні та моделюванні майбутніх змін. Взаємодія на ціннісному рівні з дітьми, є особливістю роботи в галузі казкотерапії. Опрацювання психологічних і педагогічних проблем відбувається завдяки опорі на духовні цінності, моральні орієнтири і особистісний потенціал людини. Ефективність казкотерапії при роботі з дітьми в дошкільному та молодшому шкільному віці підтверджується рядом причин. По-перше, казка створює умови для свободи вираження почуттів та емоцій, створення безпечного середовища. У дошкільному віці казки – це особливий вид діяльності для дітей, де складні явища та емоції розглядаються без страху у зрозумілій для дітей формі, створюючи особливу реальність, яка допомагає їм зрозуміти світ почуттів та переживань дорослих [10, с. 90]. По-друге, коли діти розуміють казки, вони стають одним цілим з головним героєм казки, тому можуть порівняти себе з ним, відчути і зрозуміти, що вони не єдині з такими проблемами і переживаннями. Вирішення різних складних ситуацій подаються дитині через ненав'язливі образи казки, що підтримує віру дитини у свої здібності та в себе. Ідентифікація дитини найчастіше відбувається з позитивними героями. Наслідуючи більш привабливих персонажів, діти можуть розрізняти хорошу і погану поведінку та засвоювати правильні норми і цінності. Метафори допомагають забезпечити контакт між лівою і правою півкулями завдяки фізіологічним властивостям структур мозку. Побудова логічного сюжету в процесі розуміння казки відбувається за допомогою лівої півкулі, тоді як права півкуля відповідає за фантазію, уяву і творчість.

У казкотерапії існує два підходи, які відрізняються один від одного індивідуалізацією використовуваних психотерапевтичних казок і ступенем директивності використовуваного підходу. Ролі та функції психолога і педагога відрізняються в директивній і недирективній казкотерапії. При директивному підході педагога бо психолог активно інтерпретує відповіді дитини, спостерігає за її поведінкою, задає тему сесії, і подальші дії ведучого базуються на цих спостереженнях. Цілі роботи та психотерапевтичні метафори підбираються

відповідно до проблем дитини [38, с. 27]. Визначення бажаного результату є першим необхідним етапом створення метафори. Підсумок роботи за допомогою психотерапевтичних методів повинен бути конкретним, підконтрольним і мотивуючим до досягнення результату. Від життя і проблем дитини залежить і структура казки. Підбору персонажів для казки і встановлення відносин між ними надається особливе значення. Для того, щоб ефективно створити дитячу історію, дуже важливо підібрати відповідну до проблеми дитячу історію або створити її самостійно.

Дуже важливо дізнатися про інтереси та захоплення дітей під час розмови з ними і використати найкращі з них у процесі створення історії. Використання знайомих і зрозумілих дітям сюжетів може допомогти їм увійти в образи персонажів казки і побачити шляхи виходу з ситуації, що склалася. Директивність цього підходу полягає в тому, що в ході своєї роботи психологи і педагоги спостерігають за невеликими змінами, які відбуваються в дітях, і будують подальшу роботу на основі їхніх реакцій. Процес пізнання світу і власних можливостей нагадує казкову пригоду. Найпростіший спосіб для дітей зрозуміти світ дорослих і наблизитися до своєї внутрішньої дитини – це казкові історії, сповнені таємничості та магії, які передають досвід багатьох поколінь. «Казки близькі до дитячого світо сприйняття. Це пов’язано з тим, що діти емоційно та чуттєво сприймають світ» [11, с. 32].

Логіка дорослих міркувань незрозуміла дітям в молодшому дошкільному віці. Вони насолоджуються чарівними образами, визначаючи свої симпатії, і через них вчаться. Класифікація казок, запропонована Т. Зінкевич-Євстигнєєвою, найчастіше використовується в рамках психотерапевтичного процесу і включає в себе п’ять видів казок:

1. Для подачі навчального матеріалу використовуються дидактичні казки. Створюється казковий образ світу, і уособлюються абстрактні символи. Важливість певних знань можуть розкривати дидактичні казки. Навчальні завдання подаються у формі дидактичних казок.

2. Художні казки – авторські і створені багатовіковою мудрістю народу історії. Вони мають дидактичний, психокорекційний і медіативних вплив.

3. Казки, що розкривають глибинний зміст подій, називаються психотерапевтичними. Вони глибокі і проникливі і тому часто залишають людини з нерозкритими питаннями. У свою чергу, це стимулює процес особистісного зростання людини. Де потрібно перейти в область філософії подій і взаємин, там де інші психологічні техніки безсилі – допомагають казки.

4. Для накопичення позитивного образного досвіду створюються медитативні казки, а також для розвитку особистісного ресурсу, зняття психоемоційного напруження і створення кращих моделей взаємовідносин. Включення в несвідоме позитивних моделей взаємовідносин з оточуючими людьми стало головним призначенням медіативних казок. Відсутність конфлікту і злих героїв є відмінною рисою казок цього типу.

5. Медитативні казки створені для того, щоб спиратися на позитивний уявний досвід, розвивати особистісні ресурси, знімати психологічну та емоційну напругу і створювати кращі моделі взаємовідносин. Включення позитивних моделей стосунків з іншими у несвідоме – основна мета медитативних казок. Відсутність конфлікту та злих персонажів – характерна риса цього типу казок [21, с. 235].

М’який вплив на поведінку дитини роблять психокорекційні казки, які можна лише читати і не обговорювати. Це дає можливість побути наодинці з собою і подумати. Казки, згідно з твердженнями А. Шестопал, виконують в психокорекції такі функції:

1. Функція опосередкування. Для зниження опору, казка може виступати в якості посередника між психологом і дитиною.

2. Функція моделі: за допомогою казок відображаються ті чи інші конфліктні ситуації, знаходяться засоби вирішення цих конфліктів, визначається їх вплив нанайближче або довгострокове майбутнє. Таким чином, навчальний процес протікає у відповідності з певною моделлю.

3. Функція дзеркала: полегшення ідентифікації внутрішнього світу людини йде через призму змісту казки.

4. Функція повернення на більш ранні етапи індивідуального розвитку. Казковий світ розкріпачує людину, допомагає відчути легкість, бути безпосередньою. Казка допомагає людині відкрити доступ в світ фантазій, все це завдяки барвистості казкових сюжетів. Казка впливає в рівній мірі як на клієнта, так і на психолога. Вона активізує його роботу на рівні інтуїції.

5. Функція зберігання досвіду. Казки продовжують діяти в повсякденному житті навіть після закінчення психокорекційної роботи.

6. Функція зміни позиції. Зміна позиції в свідомості відбувається завдяки новому переживанню.

7. Функція альтернативної концепції. Дитина може прийняти, або відкинути, створену для неї альтернативну реальність, що звучить для дитини не в загальноприйнятому, заздалегідь заданому сенсі [36, с. 59].

Для того щоб метод казкотерапії був ефективним в роботі з дітьми дошкільного віку, А. Капська і Т. Мирончик рекомендують дотримуватися наступних принципів психологічного аналізу казок:

1. Об’єктивність та усвідомленість.

2. Зв’язок з реальністю.

3. Множинності трактувань того, що відбувається.

Для роботи з дошкільниками найчастіше використовуються психокорекційні казки. Для їх створення Т. Зінкевич-Євстигнєєва рекомендує використовувати наступний алгоритм:

1. З метою емоційної ідентифікації необхідно підібрати (придумати) героя, близького дитині за статтю, віком, характером.

2. Описати життя цього героя в казковій країні так, щоб дитина знайшла у ній схожість зі своїм життям або певною життєвою ситуацією.

3. Помістити героя в проблемну ситуацію, яка схожа на реальну ситуацію дитини, і приписати герою всі переживання, властиві дитині в даний момент [47].

Разом з дитиною головний герой казки шукає вихід із ситуації, що склалася. Для цього спочатку загострюють ситуацію до трагічного і абсолютно неприйнятного кінця. При цьому дитина активно шукає вихід з кризової ситуації. Сюжет казки можна розвивати в напрямку зустрічі казкового героя з істотою, яка опинилася в подібній ситуації, і розповіді про те, як вони впоралися з цим викликом. Герой казки може зустріти «психотерапевта», замаскованого під казковий образ. Це може бути, наприклад, мудрий наставник, який пояснює протагоністу сенс. Завдання психолога – «показати протагоністу (і дитині через протагоніста) різні аспекти ситуації, представити альтернативні моделі поведінки і допомогти знайти позитивний сенс у тому, що відбувається [17, с. 73]. Р. Ткач наголошує, для того щоб казка і метафори, приховані в ній, ефективно впливали на емоції і модель поведінки дитини, необхідно дотримуватися наступних правил її створення:

1. Казковий сюжет повинен розгортатися в певній послідовності: зачин (початок історії), розгортання дії, кульмінація і розв'язка.

2. Казка повинна бути ідентичною життєвій проблемі дитини, але ні в якому разі не мати з нею прямої подібності.

3. Казка повинна пропонувати альтернативний досвід, використовуючи який дитина може здійснити новий вибір при вирішенні своєї проблеми. Або в цьому їй має допомогти психолог.

На думку Є. Юрчук, найефективнішими методами казкотерапії для розвитку особистісної сфери у дітей дошкільного віку є театралізовані ігри, ігри-драматизації та інсценізації за мотивами казок. В основі цих методів лежить інсценування рухів та міміки, характерних для емоційного стану персонажів. Ці методи знімають у дітей фізичне і психічне напруження, скутість у жестах, рухах і голосових реакціях, формують виразність їхніх емоційних реакцій, спонукають до демонстрації оригінальних, індивідуально-неповторних способів емоційної експресії» [30, с. 149]. У драматичних іграх автор радить послідовно ускладнювати драматизацію дитини: «Спочатку вводити в ігровий контекст ситуації, які спонукають дитину до прояву

знайомих емоцій (радість, смуток, страх), потім вводити в гру складніші емоційні стани (здивування, інтерес, задоволення, жаль, збентеження, огиду, розчарування тощо). Діти також починають з найбільш керованих і самоконтрольованих елементів – жестів і міміки, і поступово опановують більш складні зовнішні вирази емоцій. Потім включають зміст, який заохочує виразні навички словесної інтонації, рухів тіла і пози» [9, с. 57].

Казка, її сприйняття, емоційне проживання ситуацій, у які потрапляє казковий герой, є умовами формування емоційної сфери та збагачення емоційного досвіду дитини. На заняттях казкотерапії діти «проживають» різні емоційні стани, описують свої переживання словами, вивчають слова, що позначають різні емоції, вчаться розуміти емоційні стани по обличчю, міміці, жестам, позам і поведінці казкових персонажів, вчаться виражати свої емоції. При цьому вони розвивають глибше розуміння себе та інших і вміння орієнтуватися у своїй емоційній реальності. Тому психологам, а також вчителям, вихователям і батькам варто розвивати емоційну сферу дітей за допомогою казкотерапії, вчити їх усвідомлювати свої емоції, розпізнавати їх і вільно виражати. Діти прийдуть до розуміння емоцій через переживання емоційних станів та вербалізацію своїх почуттів, як під час освітнього процесу, так і на спеціальних заняттях. Такі заходи багато в чому допомагають профілактиці порушень поведінки дітей, зокрема, прояву агресивності. Під час занять також відбувається розширення кола усвідомлюваних емоцій, більш глибоке розуміння себе, зростання емпатії по відношенню до дорослих і дітей [44, с. 60].

Отже, можна зробити висновок, що на сучасному етапі розвитку суспільствата в період стрімкого розвитку інформаційних технологій надзвичайно важливим є розвиток індивідуального потенціалу, самовдосконалення та робота над собою. Загально відомим фактом у галузі психологічної науки є те, що найефективніше розвивати інтелектуальний потенціал дітей дошкільного віку індивідуально. Це пояснюється тим, що стійка розумова активність дітей незмінно корисна в процесі соціалізації.

Сучасна наука намагається більш ретельно вивчити розумову діяльність на ранніх етапах формування тих чи інших характеристик інтелекту. Завдяки плідним зусиллям вчених ми розуміємо взаємозалежність індивідуальної успішності та емоційного інтелекту, креативності, рефлексії та самоаналізу. Чим раніше дитина починає усвідомлювати себе, відчувати власний неповторний внутрішній світ, працювати над помилками, розвивати іманентний (внутрішній) моральний стержень, тим легше відбувається процес соціалізації та успішна адаптація в суспільстві. Творча уява є центральним елементом складного психологічного інструментарію дитини для сприйняття світу, який розвивається синергетично з рефлексією та інтроспекцією.

Захоплення дитиною казками може відіграти ключову роль у самостійності прийнятих нею соціально відповідальних рішень, адже казка з її моральним центральним посилом зміцнює морально-етичні настанови індивіда. Це пояснюється тим, що багато казок мають виховний, повчальний та пізнавальний характер і часто містять приклади соціально бажаної поведінки, наприклад, для ознайомлення з етичними нормами. За схожим алгоритмом, за допомогою оповідань, розвивається і здатність до рефлексії – уміння прорахувати власну соціально-небажану поведінку і наслідки хибних рішень. Натомість емоційний інтелект – це більш комплексне поняття, яке включає в себе як самосвідомість, так і розуміння емоцій та почуттів інших людей. Здатність швидко та вправно зчитувати настрої інших допомагає дітям вирішувати різні життєві ситуації та будувати важливі соціальні контакти [32, с. 42].

У процесі аналізу наукових досліджень проблеми використання казкотерапії як засобу розвитку емоційної сфери було висвітлено сутність, засади і особливості становлення та розвитку казкотерапії у вітчизняній та зарубіжній психології. Відповідно до цього:

1. Казкотерапія виявилася ефективним засобом розвитку особистісної сфери. Казкотерапія – це психологічний метод інтеграції особистості, розвитку

творчих здібностей, розширення свідомості та взаємодії з навколишнім світом за допомогою казки.

2. Розкрито сутність казкотерапії як методу психотерапії, сутність якого полягає у впливові на усі сфери особистості засобами казок.

3. Проаналізовано вікові та психологічні особливості дітей дошкільного віку.

4. Казкотерапія виявилася ефективним засобом розвитку емоційної сфери дітей дошкільного віку. Казкотерапія сприяє формуванню емпатії та емоційної сфери у дітей молодшого дошкільного віку, використовуючи особистісний потенціал дитини, що реалізується через казки та метафори.

РОЗДІЛ 2
МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ВПРОВАДЖЕННЯ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС КАЗКОТЕРАПІЇ, ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

2.1. Організація педагогічного процесу щодо використання казкотерапії у роботі з дітьми

У давнину казки використовувалися для передачі важливих знань про всесвіт, закони природи та людські стосунки. З часом ці знання набували образних і метафоричних форм. Іншими словами, яскраві образи та метафори казок відкривають найкоротший шлях до людської душі (особливо до душі дитини) і закарбовуються на підсвідомості.

Казки набагато старші за психологію і аж ніяк не поступаються їй за силою впливу. Відомі вітчизняні та зарубіжні психологи використовували казки у своїх дослідженнях: Р. Азовцева, Е. Берн, Е. Гарднер, Т. Зінкевич-Євстигнєва, Е. Лісіна, А. Менегатті, М. Осоріна, Є. Петрова, Е. Фромм. Незважаючи на те, що казкотерапія є одним з найстаріших напрямків практичної психології, сам термін з’явився лише наприкінці 20 століття.

На думку сучасної дослідниці Т. Зінкевич-Євстигнєєвої, до формування казкотерапії в самостійний напрям було три етапи:

1. Людство ніколи не припиняло творити казки, і так триває до нині.

2. Етап наукового осмислення метафоричного матеріалу. О. Афанасьєв, Брати Грімм, В. Даль, П. Криш, М. Максимович, Ш. Перро та інші почали збирати, систематизувати і вивчати народні казки в Європі і Україні в кінці 18 століття. Психологічний аналіз та інтерпретація отриманого матеріалу варіювалися залежно від конкретного дослідника чи наукової школи. Наприклад, швейцарський психіатр К. Юнг, засновник аналітичної психології, відгалуження глибинної психології, та його послідовники (наприклад, Клариса

Естес, Марія-Луїза фон Франц, Жан Шарп) визнавали, що казки та міфи є психологічною реальністю, внутрішнім ритмом і суперечливістю людини, сценаріями духовного пошуку, і стверджували, що вони відображають давні підказки.

3. Етап, на якому казки використовуються як основний «пакет» інструментів для психолого-педагогічної роботи (психотехнічний етап). На цьому етапі казки почали використовувати педагоги та психологи. Вони активно створювали дидактичні казки, з'явилося саме поняття «казкотерапія» і почав стрімко розвиватися цей напрям психології [41, с. 12].

Таким чином, казки творяться мовою образів, які в своєму історичному ході очищаються від зайвого і нецікавого. Звичайно, особливості кожного періоду, безсумнівно, впливали на казки і вносили в них свої корективи. Наприклад, з приходом християнства більшість казок були перероблені. Добрі відьми (походить від слова «знати») перетворилися на злих відьом, духи – на ангелів, а міфічні лісові істоти – на злих духів. Це пов'язано з тим, що лише у 19 столітті (період романтизму) казки почали активно записувати, до цього вони були в усній традиції. Так би мовити, до нас дійшли лише останні версії казок. Водночас у 19 столітті видатний фольклорист Олександр Афанасьєв, який зібрав народні казки у восьми томах, зазначав, що більшість казок не призначені для дітей. Що до власної збірки казок він також зазначив, що «не всі батьки наважилися б читати ці казки своїм дітям». Тому до кінця 19 століття більшість казок були орієнтовані на дорослих читачів. Пізніше народні казки, призначені для дорослих, адаптували для дітей і назвали дитячою літературою. Це був шлях розвитку та становлення казки в її сучасному вигляді. Проте змінювалися не лише форма та зміст, а й завдання, для вирішення яких казки є доречними та ефективними, про що йтиметься нижче [35; 41].

Казкотерапія – це самостійний напрям у психокорекційній практиці. Її завданням є об'єктивація проблемних ситуацій та активізація внутрішніх ресурсів і особистісного потенціалу. Методи казкотерапії можуть використовуватися як інструмент психодіагностики та психокорекції.

Головною особливістю роботи в системі казкотерапії є взаємодія з дитиною на ціннісному рівні. Різноманітні психологічні, освітні та культурні проблеми можуть бути вирішені на основі моральних настанов, духовних цінностей та особистісного потенціалу дитини.

Основні принципи казкотерапії з молодшою групою:

1. Простота сюжету. Казки повинні мати простий сюжет, яскравих персонажів та чіткий поділ на добро і зло.

2. Емоційність. Казки мають викликати у дітей емоції: радість, смуток, здивування.

3. Наочність: Використовуйте яскраві картинки, ляльки, іграшки для ілюстрації казок.

4. Інтерактивність. Залучайте дітей до процесу розповідання, задавайте питання, пропонуйте виконати завдання.

5. Повторюваність. Повторюйте улюблені казки, щоб закріпити матеріал та створити відчуття безпеки.

6. Безпека. Казковий світ має бути безпечним для дитини. Уникайте темних і страшних казок.

7. Позитив. Казки повинні нести в собі позитивний заряд, вчити доброті, дружбі, взаємодопомозі [45; 49].

Казкотерапія застосовується в різних випадках і, відповідно, з різними результатами. Тому необхідно визначати цілі казкотерапії в кожному конкретному випадку відповідно до очікуваних результатів:

– Казкотерапія – це спосіб передачі досвіду з вуст в уста і прищеплення загальноприйнятих у суспільстві моральних і поведінкових норм. Таким чином, казки сприяють ефективній соціалізації дітей;

– Казкотерапія як інструмент розвитку особистості та здібностей дитини. У цьому випадку казки позитивно впливають на творчі здібності дитини, сприяють розвитку творчого мислення та уяви, розкривають внутрішній світ дитини;

– Казкотерапія як психотерапія. Казкотерапія як психотерапія дозволяє дітям подолати свої страхи та надмірну тривожність, а також подолати особистісні особливості, які заважають гармонійному розвитку дітей дошкільного віку.

Завдання казкотерапевта, психолога чи педагога – підібрати або створити казку відповідно до потреб дитини. Якщо казка підібрана вдало, дитина може «вбудувати» її послання у свій життєвий сценарій [33, с. 149]. Це особливо ефективно, якщо попросити дитину повторювати казку знову і знову. Таким чином, у світогляді дитини відбуваються глибокі зміни. Найкращі результати досягаються при роботі з дітьми, які активно ідентифікують себе з персонажами казки. У дітей раннього віку переважає правопівкульне мислення, орієнтоване на цілісне образне осмислення інформації, емоційне сприйняття та чуттєве сприйняття світу. Важлива для дитини інформація краще засвоюється через яскраві образи, яких так багатов казках.

Казкотерапія на сьогоднішній день вважається найм'якшою формою психотерапії. Вона працює дужее фективно без жодних вікових чи гендерних обмежень.

Казки реалізують свій трансформаційний потенціал завдяки кільком особливостям, описаним нижче.

Казкотерапія як психологічний метод виконує три функції:

1. Діагностична функція – виявлення наявних життєвих сценаріїв та поведінкових стратегій дитини;

2. Прогностична – якщо діагностується потенційний розвиток подій, можна говорити про прогностичну функцію діагностичних казок. Так і казки розкривають характері особливості майбутнього життєвого сценарію дитини;

3. Терапевтичні (корекційні) казки – казки, які призводять до позитивних змін у стані та поведінці дитини [42, с. 102].

Казкові тексти викликають інтенсивний емоційний відгук як у дітей, так і у дорослих. Казкові образи працюють одночасно на двох рівнях психіки: свідомому та підсвідомому. Це має першочергове значення у корекційній

роботі, де потрібно створювати ефективні комунікативні ситуації у складних емоційних умовах. Казки виконують такі корекційні функції:

– Психологічна підготовка до інтенсивних емоційних ситуацій;

– Символічні реакції на фізіологічний та емоційний стрес;

– Прийняття фізичної активності в символічній формі.

Цінність казки у психологічній корекції та розвитку особистості дитини полягає в тому, що казкові події логічні, закономірні та взаємопов'язані [28, с. 105]. Через образи казок діти стикаються з життєвим досвідом багатьох поколінь.

У казках розглядаються ситуації і проблеми, з якими стикаються всі люди в житті, такі як розлука з батьками, життєвий вибір, взаємодопомога, любов і боротьба між добром і злом. Наприклад, перемога добра в казках дає дітям відчуття психологічної безпеки. Випробування, з якими стикаються герої, допомагають їм стати мудрішими, добрішими і сильнішими. Таким чином, дитина дізнається, що все, що відбувається в житті людини, сприяє її внутрішньому розвитку.

Ім'я головного героя і місце, де відбуваються події казки, не визначені заздалегідь. Головний герой – це узагальнений образ, і діти з більшою ймовірністю ідентифікують себе з казковим героєм і стають учасниками казкових подій.

Аура таємничості та магії, інтригуючий сюжет, несподівані перетворення персонажів – все це дає можливість слухачеві активно сприймати та засвоювати інформацію, що міститься в казці.

Казкотерапія включає в себе різноманітні техніки та форми роботи з розвитку творчого мислення, емпатії, уяви, уваги, пам'яті, перцептивних навичок, координації рухів, позитивної комунікації та адекватної самооцінки, використання яких було б неможливим без врахування вікових психологічних особливостей [29, с. 485].

Розглянемо тепер тонкощі використання казки в роботі з дітьми молодшого дошкільного віку.

Коли дитина «проживає» казку, формується зв’язок між подіями казки і її діями в реальному житті. Якщо фахівці і батьки обговорюють з дитиною прочитані ними казки, то уроки життя будуть засвоєні швидше, а якщо подальший гармонійний розвиток дитини і його успішна самореалізація казками не обговорюються, то уроки і цінності життя будуть засвоюватися пасивно.

З перших місяців зародження нового життя батьки можуть розповідати дітям казки. У період внутрішньоутробного розвитку малюк звикає до спокійних і приємних голосів своїх батьків і реагує на їх позитивні емоції.

Для новонародженого малюка сюжетна лінія казки недуже важлива. Головне, щоб дитина краще опанувала рідну мову, необхідно включати певні ритмічні композиції, повтори і звуконаслідування.

У віці 1,5–3 років діти зазвичай починають говорити, тому казки можуть стати поштовхом для розвитку зв’язного мовлення, образного мислення і пізнавального інтересу. Читання казок дітям допомагає батькам і вчителям розширити їх словниковий запас.

У віці 3–4 років дитина вже усвідомлює основні емоції, тому їй потрібна казка з простим і яскравим сюжетом. На цьому етапі варто обговорити в сімейному колі (або в дошкільній групі) емоції, вчинки персонажів і т. д.

У віці 4–6 років казкові слова найбільш зрозумілі дітям. Саме через казки цього віку дошкільнята засвоюють кращий соціальний досвід. Тому будь-яку роботу дитина виконає краще і з великим задоволенням, якщо буде захоплена чудовим сюжетом [18, с. 79].

Безсумнівно, діти люблять читати. Казки надають прекрасну можливість охопити різні теми для занять. Під час роботи з казками накопичується досвід, який дозволяє оцінити можливості тієї чи іншої чудової історії. Наприклад, діти рідко реагують на казки, написані спеціально для того, щоб впливати на емоції. Вони добре реагують на історії з захоплюючим сюжетом. Проте, дітям набридають «незграбні» історії – вони відразу ж залишають їх. Тому вибір

готових і відредагованих казок автора, а також методу їх застосування вимагає від дорослих відмінною вибірковості і навичок.

Розглянемо основні методи роботи з казками (за Т. Зінкевич-Євстигнєєвою) більш детально:

1. Аналіз казки. Мета – зрозуміти та інтерпретувати, що стоїть за ситуацією, сюжетом та вчинками персонажів у кожній казці.

2. Розповідання казок. Ця техніка допомагає розвивати фантазію, уяву та навички розсіювання уваги.

3. Переписування казок. Переписування або доповнення казки чи оповідання має сенс, якщо дитині не подобається сюжет, певний розвиток подій, ситуації чи події казки. Це важливий діагностичний фактор. Переписуючи або доповнюючи казку, дитина обирає той розвиток подій, який найбільше відповідає її внутрішньому стану, і знаходить таке вирішення ситуації, яке знімає внутрішню напругу – в цьому полягає психокорекційний сенс переписування казки.

4. Інсценування сюжету казки за допомогою ляльок. Інсценування казки за допомогою ляльок дозволяє дитині виразити через ляльок емоції, які в звичайних умовах вона не змогла б показати з тих чи інших причин.

5. Створення казок. Казки не тільки описують життя головного героя, а й в образній формі розповідають про основні етапи становлення та розвитку особистості. Дійсно, цікаво почати працювати в групах і використовувати доповнення кожної дитини, щоб сформувати зв’язну колективну розповідь.

6. Ще один ефективний метод. Психолог починає розповідати історію, а дитині пропонує її закінчити.

Р. Гарднер представляє ряд ігор, які можуть значно урізноманітнити процес розповідання історій, і які він пропагує для вдосконалення техніки розповідання історій [35, с. 107]. Наприклад, є ігри, в яких діти складають історії, дістаючи іграшки та інші предмети з мішечка, а є ігри, в яких діти складають історії на основі слів, витягнутих з коробки карток із зображенням різних предметів.

Таким чином, існує багато способів використання казок, деякі з них зачіпають інші сфери (наприклад, використання ляльок або інсценування казок). Вибір залежить від мети, особистих і вікових можливостей дитини та професійних навичок психотерапевта.

Яку б техніку не було обрано, головне завдання психолога – адекватно порівняти фантастичне або чарівне рішення в казці з життям дитини. Максимально ефективно вирішити це завдання допомагають авторські казки, про специфіку створення яких розповімо нижче.

Кожна людина здатна вигадувати казки та неймовірні історії. На інтуїтивному рівні наші предки розуміли, що певні речі краще пояснювати дітям за допомогою чарівних історій. Якщо ми засвоїмо кілька загальних принципів, то зможемо створювати не прості, а терапевтичні казки [40, с. 59].

Розглянемо покроковий алгоритм та загальні принципи створення терапевтичної казки або історії (за С. Баранчаком).

Перший крок. Визначення проблеми або ситуації, яка потребує вирішення. Це можуть бути погані сни, неуважність, агресія, жадібність, образа тощо.

Другий крок. Згадайте, як дитина проявляє проблемну поведінку. Після того, як проблема визначена, необхідно з’ясувати, як дитина проявляє проблемну поведінку. Найбільш типові приклади слід записати для використання в казках.

Третій крок. Аналіз можливих наслідків проблемної поведінки дитини. Після виявлення проявів проблемної поведінки слід проаналізувати можливі наслідки такої поведінки. Наприклад, інші діти не захочуть дружити з жадібною дитиною.

Четвертий крок. Вибір казкових персонажів. При виборі головного героя казки необхідно дотримуватися певних умов. Головний герой повинен бути тієї ж статі, того ж віку і поводитися так само, як і дитина, для якої створюється казка. Однак імена повинні бути різними, щоб не викликати опору з боку

дитини. Імена або прізвиська головних героїв казки повинні бути веселими і смішними.

П’ятий крок. Розкажіть, яким щасливим був головний герой до того, як почав погано поводитися. Тепер починайте придумувати свою казку. Спочатку розкажіть про те, яким щасливим був головний герой до того, як почав погано поводитися. Скільки у нього було друзів, як він до них ставився тощо.

Шостий крок. Опишіть, як головний герой поводиться проблемно в казці. Опишіть, як головний герой демонструє проблемну поведінку в трьох різних ситуаціях у казці. Адже для казок характерна повторюваність (зазвичай головний герой має розгадати три загадки, виконати три завдання, подолати три перешкоди тощо). Таким чином діти краще засвоюють і запам’ятовують історію. Необхідно показати, як головний герой стає менш щасливим після кожного поганого вчинку, щоб дитина розуміла, до яких наслідків призводить погана поведінка.

Сьомий крок. Знайдіть у казці персонажа, схожого на мудрого вчителя. Далі в казку потрібно ввести персонажа на кшталт мудрого вчителя, поважного старця або доброго чарівника. Він або вона показує протагоністу, як вийти з проблемної ситуації, заохочує протагоніста до змін і вчить його або її, як поводитися.

Восьмий крок. Розкажіть, як головний герой казки став кращим і навіть щасливішим, ніж на початку історії. На сам кінець розкажіть, як герой історії зрозумів ситуацію, виправився і в результаті змінив свою поведінку. Ви описуєте героя, який став ще щасливішим, ніж на початку історії [38, с. 33].

Звичайно, ви також можете створити терапевтичну казку за власними принципами або інтуїтивно. Однак бажаніше дотримуватися цього алгоритму, щоб досягти потрібного результату.

Психотерапевтичні казки можна читати дитині без будь-яких розмов. Це дає дитині можливість побути наодинці і подумати. Навіть якщо дитина не зацікавиться казкою, вона увійде в її душу і через деякий час поведінка дитини зміниться. Залишається тільки почекати.

Якщо дитина захоче, ви можете обговорювати казки разом, створювати «уроки казки» або розігрувати казки з ляльками, картинками, пісочницями, мініатюрними фігурками тощо. Пряме мовне вираження має сильний вплив на внутрішній світ дитини, тому бажано стимулювати дитину робити певні висновки словами, наприклад, спираючись на малюнки дитини в певних частинах нашої роботи.

Казки унікальні не тільки як літературний жанр, але і як твір, який може бути повністю зрозумілий дітям. Казки містять глибокі смисли, і ці смисли варіюються від людини до людини в різні моменти її життя. Діти виводять різні значення з однієї і тієї ж історії, залежно від своїх інтересів і потреб у різний час. Якщо буде можливість, діти повернуться до тієї самої історії, коли будуть готові розширити попереднє значення або замінити його новим.

«Казки – це та життєва сила, яка живить дитячі думки, піднесені емоції та прагнення». Через образи казок у дитячу свідомість проникають слова з найтоншими відтінками. Діти вчаться мислити словами під впливом емоцій, породжених казковими образами. Діти знаходять велику насолоду від того, що їхня думка живе у світі казкових образів і робить перші кроки від яскравого, живого і конкретного до абстрактного» (В. Сухомлинський) [19, с. 101].

Українські народні казки передаються дітям з раннього віку в сім'ї та дошкільних навчальних закладах. Оскільки кожна казка відрізняється за змістом, сюжетом і структурою, різні вікові групи використовують казки по-різному. Казки повинні, перш за все, відповідати віковим особливостям дітей. Однак вони не збуджують юну уяву чудесними образами проклятих замків, королів, розбійників, драконів і демонів, не тривожать юні почуття жахливими і трагічними пригодами, не розуміють взаємозв'язку між дітьми в обох сферах.

У моїй роботі з казками дуже доречним є впровадження нового методу – інтегративної діяльності.

Казкотерапія – це терапія з навколишнім середовищем, особливою казковою атмосферою, в якій реалізується потенціал дитини та здійснюються її мрії.

Основна частина методу – створення казкової атмосфери, особливий ритуал входження в казку, започаткований В. Сухомлинським. В ході казкотерапії люди вчаться приймати себе такими, якими вони є, і визнавати себе та інших, кожен з яких є унікальною особистістю. Кожна людина має потребу в самовираженні, але здебільшого вона залишається нереалізованою, що породжує внутрішні конфлікти [19, с. 105].

Використання в роботі з дітьми молодшого дошкільного віку методу казкотерапії сприяє розвитку у них:

– активності;

– самостійності;

– емоційності;

– творчості;

– зв’язного мовлення.

Казкотерапія використовує форму казки для інтеграції особистості, розвитку творчих здібностей, розширення свідомості та покращення взаємодії з навколишнім світом. Казки викликають інтенсивні емоційні реакції. Казкові образи впливають як на свідомість, так і на підсвідомість. Казки дають змогу зазирнути за межі буденного життя, у доступній формі дослідити світ емоцій та переживань, поглянути на свої проблеми з боку, ототожнюючи себе з певними персонажами [30, с. 47].

Перемога добра дає дитині відчуття психологічної захищеності. Діти дізнаються, що випробування сприяють внутрішньому розвитку людини. Головний герой – це збірний образ, з яким дитина може ідентифікувати себе, незациклюючись на імені героя чи місці, де відбуваються події. Модифікуючі функції дитячих історій: психологічна підготовка до інтенсивних емоційних ситуацій, символічні реакції на фізіологічний та емоційний стрес, розпізнавання та прийняття змісту власної діяльності.

У застосуванні методу казкотерапії ефективно використовувати 4 основні види казок:

1. Художні казки;

2. Дидактичні казки;

3. Корекційні казки;

4. Терапевтичні казки.

Художні казки – це казки, створені багатовіковою мудрістю народу та авторські історії. Власне це і є те, що прийнято називати казками, міфами, притчами, історіями. В художніх казках є і дидактичний, і психокорекційний, і психотерапевтичний, і навіть медитативний аспекти. Саме в них дитина дізнається, що життя – це активне протиборство двох важливих елементів: добра і зла.

Дидактичні казки – створюються педагогами для цікавого подання навчального матеріалу. Причому їхніми героями зазвичай стають абстрактні поняття та явища природи (доброта, сила, вітер, сонце), неживі предмети (іграшки), символи (цифри, букви, звуки, арифметичні дії та ін.), для яких спеціально створюється казковий образ світу.

Корекційні казки (психокорекційні) – створюються для м’якого впливу на поведінку дитини. Під корекцією тут розуміється «заміщення» неефективного стилю поведінки більш продуктивним, а також пояснення дитині змісту того, що відбувається.

Терапевтичні (психотерапевтичні) – казки, що зцілюють душу. Казки, що розкривають глибинний зміст подій, які відбуваються. Історії, що допомагають побачити те, що відбувається з іншої сторони, зі сторони життя духу. Вони не завжди однозначні, не завжди мають «традиційно» щасливий кінець, але завжди глибокі і проникливі. Психотерапевтичні казки часто залишають людину із запитанням. Це у свою чергу, стимулює процес особистісного зростання [29, с. 401].

Казкотерапія — це вплив практичної психології на внутрішній світ дитини під час гри, перевтілюючись у казкового героя, малюк може спокійно розповісти про свої почуття, думки. Саме під час сеансів казкотерапії діти засвоюють необхідні моделі поведінки, вчаться реагувати на життєві ситуації,

підвищують рівень знань про себе й оточуючих, тому що казки зрозуміліші їм порівняно з поясненнями педагогів та батьків.

Казки сприяють пізнавальному розвитку дітей, виховують моральні почуття, впливають на уявлення особистості дитини, спрямовуючи розвиток бажань і вчинків малюка. Казки спираються на те найкраще, що вже є у кожної дитини. Кожна дитина саме з казок дізнається, що добро майже завжди перемагає зло і негативні герої будуть покарані за свої вчинки.

Казкотерапія відрізняється від решти методів тим що психологічна дія відбувається на ціннісному рівні. Тобто, взаємодіючи з іншою людиною, ми завжди спираємось на базові життєві цінності.

Можна виділити наступні принципи казкотерапії:

– Усвідомленість – усвідомлення дитини інформації про базові життєві цінності у доступному, ненав'язливому, цікавому для неї вигляді.

– Багатогранність – що розглядає будь-яку життєву ситуацію і казкову історію як кристал із безліччю граней або пиріг із безліччю шарів. Бачення цього дає можливість розширюватись світогляду дитини.

– Зв'язок між реальностями – де, пізнаючи психічну реальність дитини, психолог допомагає їй взаємодіяти в соціальній реальності [35, с. 119].

Казки мають вагоме значення у вихованні та розвитку дітей, виконуючи різні функції:

– діагностичну;

– прогностичну;

– виховну;

– коригувальну.

Залежно від результату, якого потрібно досягти, ставляться певні цілі і підбирається казка, основною функцією якої є допомога в досягненні цих цілей.

Найважливішим аспектом казкотерапії є готовність дітей до участі. Тому важливо мотивувати учасників, а також знайти відповідні способи залучення дітей до казкотерапії. У деяких випадках це передбачає розгляд ілюстрацій або

відгадування загадок про персонажів казок. Важливо, щоб кожна дитина відчувала увагу дорослого [26, с. 140].

Не всі діти одразу беруть участь у грі. Деякі діти можуть спочатку спостерігати з боку, а потім захотіти приєднатися, бо це виглядає цікаво.

Враховуючи індивідуальність дитини, казкотерапію слід починати з дітьми, які відразу відгукуються на запрошення педагога. Ступінь психологічного комфорту учасників безпосередньо впливає на рівень їхньої активності та емоційної залученості.

Перед початком казкотерапії діти знайомляться з казками. Це необхідно для того, щоб отримати загальне розуміння змісту казки. При повторному знайомстві з казкою діти дошкільного віку більш схильні зосереджуватися на метафоричній лексиці, яка характеризує зовнішній вигляд головного героя, і виражати емоційний стан персонажа за допомогою міміки і рухів.

Необхідно приділяти не менше уваги руховій активності дітей. Стомленість після багаторазового виконання психогімнастичних етюдів призводить до мимовільного розслаблення організму і позбавлення ємоційного напруження. Лише незначну частину часу діти розташовуються на стільчиках, коли:

– дорослий розповідає казку;

– вони фантазують за музичною композицією;

– вони перебувають у ролі глядачів у грі-драматизації за окремими епізодами казки [24].

Під час гри дітей заохочують до самостійних висловлювань про сюжет казки, поведінку однолітків та власні переживання. Після сеансу казкотерапії обговорення не закінчується, дорослим необхідно запитати дітей, які ігри чи вправи їм сподобалися або запам’яталися, з якими казковими персонажами вони хотіли б пограти. Дітям, які мають труднощі зі створенням зв’язної розповіді по пам’яті, можна запропонувати переглянути відео записи окремих казкотерапевтичних ігор. Думка дитини завжди береться до уваги.

У перервах між сеансами казкотерапії слід звертати увагу на поведінкові реакції та емоції дошкільника. Замкнутим дітям рекомендується доручати ролі персонажів з сильним характером (сильний ведмідь, хоробра білка). У казкотерапії для дітей з упертими та примхливими тенденціями слід зображати негативні риси характеру, коментувати їх та створювати історії про таких персонажів. З часом можна спостерігати позитивні зміни, покращується настрій, стабілізуються емоції, мова стає більш зв'язною.

Казкотерапія проводиться в підгрупах. Кількість учасників у кожній групі не повинна перевищувати 10 осіб. Оптимальна кількість учасників – від семи до дев'яти. Як показує практика, саме в цьому діапазоні ефекти групової казкотерапії особливо виражені.

У групах не повинно бути більше однієї гіперактивної, дратівливої або рухово неспокійної дитини. У кожній підгрупі повинні бути діти, які вміють ефективно будувати контакт з оточуючими, правильно розрізняти емоційні стани інших і передавати характер казкових персонажів своїми рухами, мімікою і мовленням [35, с. 101]. Такі діти не тільки здатні зачаровувати оточуючих своїм артистизмом, але й можуть співпрацювати з дорослими, допомагаючи одноліткам, які мають труднощі з мімікою та рухами.

Найбільш підходяще місце для казкотерапії – окрема, невелика, яскраво освітлена кімната (кімната казки, кімната психологічного розвантаження). Все, що потрібно – стільці для групи дітей і стілець для ведучого, м'який килим у центрі кімнати та підставка для програвача або музичного центру. У кімнаті не повинно бути зайвих предметів або атрибутів, які відволікають увагу дітей.

Достатньо проводити казкотерапію один раз на тиждень. У групах молодшого дошкільного віку тривалість казкотерапії має становити 15–20 хвилин. Регулярно проведена казкотерапія позитивно впливає на особистість дитини та її мовленнєвий розвиток. Слід також пам'ятати, що діти надають перевагу повторенню. Тому бажано час від часу повторювати сеанси казкотерапії, приділяючи особливу увагу розпізнаванню емоцій. Необхідно вибирати найбільш підходящий варіант вирішення завдання (наприклад,

показати головного героя, вгадати його настрій за допомогою руху, ритму і музики, придумати кінцівку казки) і використовувати переважно творчі ігри з елементами дослідження. Пауза дозволяє навіть малоактивним дітям добре виконувати знайомі завдання.

Якщо ігри передбачають емоційну залученість дітей, дорослі повинні забезпечити можливості для задоволення потреби дітей в активності. Час можна витратити на релаксаційні вправи під музику.

Якщо дошкільник відчуває втому, дорослий повинен припинити казкотерапію і переключити його увагу на інші види діяльності, наприклад, малювання казки або гру. Психологи довели, що діти дошкільного віку дуже активно сприймають казки. Слухаючи казки, діти постійно переривають хід розповіді, втручаються в події, ставлять запитання і намагаються допомогти героям казки [23; 37].

Позитивне ставлення дітей іноді призводить до несподіваної з точки зору дорослого поведінки. Вони замальовують негативних персонажів чорною фарбою, рвуть ілюстрації з їх зображенням, опускають неприємні події в історії («Я не хочу говорити про цю людину або про ту людину»), змінюють хід подій або замінюють кінцівку. Розуміння дітьми моралі казок ґрунтується на їхній внутрішній активності, яка викликається емоційним сприйняттям змісту твору. Зовні це проявляється в дитячій міміці, жестах, висловлюваннях і репліках.

Переваги казкотерапії очевидні. Коли дитина «проживає» казку, встановлюється зв’язок між подіями казки та поведінкою в реальному житті. Якщо ви обговорюєте казки з дитиною, життєві уроки засвоюються швидше, що сприяє подальшому гармонійному розвитку та успішній самореалізації дитини. Без обговорення казок життєві уроки та цінності можуть бути засвоєні лише пасивно.

У віці чотирьох років діти активно збагачують свій словник, починають розмовляти більш складними реченнями, тому казки дають можливість розвивати зв’язне мовлення, уяву та пізнавальні інтереси. Коли вони починають розпізнавати основні емоції, їм потрібні казки з простими, живими сюжетами.

Використовуючи казкотерапію як інструмент розвитку особистості та здібностей дитини, педагоги та батьки можуть позитивно впливати на творчі здібності дитини, сприяти розвитку творчого мислення та уяви, розкриттю її внутрішнього світу.

Використання казкотерапії як психотерапевтичного інструменту може допомогти дітям подолати страхи та надмірну тривожність, попрацювати над корекцією негативних рис особистості [35, с. 87]. Завдання педагога – підібрати або створити казку відповідно до потреб дитини. Якщо казка підібрана вдало, дитина може «вбудувати» послання казки у свій життєвий сценарій. Повторення казки дитині може бути особливо корисним.

На сьогоднішній день казкотерапія вважається найм'якшим методом психотерапії. Він працює без обмежень і є дуже ефективним. Найкращі результати досягаються при роботі з дітьми, які найбільш активно ідентифікують себе з персонажами казок. Як відомо, у дітей молодшого дошкільного віку домінує правопівкульне мислення, орієнтоване на цілісне метафоричне розуміння інформації та емоційно-чуттєве сприйняття світу. Таким чином, важлива для дитини інформація краще засвоюється через яскраві образи.

На сам кінець, казки допомагають забезпечити соціальну адаптацію дітей дошкільного віку, знайомлячи їх з культурною традицією народної та авторської казки, використовуючи малі жанри народної казки (прислів'я та приказки) та знайомлячи дітей з музичними та живописними творами, створеними за мотивами казок. Програма також розширює уявлення дітей про навколишній світ через знайомство з літературою та музичною культурою, робить значний внесок у їхній емоційний розвиток, мовленнєвий розвиток, збагачення словникового запасу, розвиток образного мислення та розвиток зв'язного мовлення.

Казки ефективно впливають на розвиток емоційного інтелекту, а саме:

– Розпізнавання емоцій. Казки допомагають дітям ідентифікувати різні емоції як у себе, так і в інших персонажів.

– Розуміння причин емоцій. Діти вчаться розуміти, що викликає певні емоції у героїв казок, а отже, можуть пов’язати їх зі своїми почуттями.

– Розв’язання проблем. Казки демонструють різні способи вирішення проблем, що допомагає дитині розвивати власні стратегії подолання труднощів.

– Соціальні навички: Через казки діти вчаться співпереживати, співчувати, співпрацювати та будувати стосунки.

Обираючи казки для 4-річних дітей, зверніть увагу на такі критерії:

– Прості сюжети: Казки повинні мати зрозумілий сюжет без зайвої складності.

– Яскраві персонажі: Герої казок мають бути цікавими та запам’ятовуються.

– Різноманітність емоцій: Казка має охоплювати широкий спектр емоцій – радість, смуток, гнів, страх тощо.

– Позитивний фінал: Кінець казки має бути оптимістичним, щоб дати дитині відчуття надії та віри в себе.

Казкотерапія для малюків – це не просто читання казок, а цілий світ, де дитина може розвиватися, пізнавати себе та навколишній світ [32, с. 42]. Структура заняття з казкотерапії для молодшої групи може включати такі етапи:

1. Привітання та налаштування на казку:

– Привітання: Використання віршиків, пісеньок або ігор, щоб налаштувати дітей на позитивну атмосферу.

– Створення казкового настрою: Використання атрибутів (шапочки, маски, палички), створення казкового куточка.

2. Основна частина:

– Читання казки: Вибір казки відповідно до віку та інтересів дітей. Виразне читання з інтонацією, паузами.

– Обговорення казки: Задавання простих запитань, щоб перевірити розуміння змісту (Хто головні герої казки? Що сталося з героями? Які почуття викликала казка?)

– Творчі завдання (Малювання ілюстрацій до казки, ліплення фігурок героїв, конструювання казкових будиночків, рольові ігри за мотивами казки, дидактичні ігри, спрямовані на закріплення матеріалу).

3. Заключна частина:

– Підсумок. Короткий переказ основних подій казки, повторення головних ідей.

– Рефлексія. Запитання до дітей про те, що їм сподобалося найбільше, що вони запам’ятали.

– Прощання. Використання прощальних ритуалів (наприклад, «Казковий мішечок», де діти складають свої враження).

Прийоми, які активно використовуються на заняттях з казкотерапії в молодшій групі:

1. Словесні методи:

– Читання казок. Виразне читання казок з інтонацією, паузами, зміною голосу.

– Обговорення. Задавання простих запитань, щоб перевірити розуміння змісту казки та стимулювати міркування дитини. Наприклад: «Хто головний герой?», «Що сталося з героєм?», «Які почуття ти відчував, коли слухав цю казку?».

– Переказування. Запропонувати дитині переказати уривок з казки або всю казку своїми словами.

– Створення власних історій. Запропонувати дитині придумати свою казку на задану тему або продовжити розпочату історію.

2. Візуальні методи:

– Розгляд ілюстрацій. Обговорювати з дітьми деталі ілюстрацій, що відбувається на картинках, які емоції викликають персонажі.

– Малювання. Запропонувати дітям намалювати ілюстрації до казки або свої власні фантазії.

– Ліплення. Створювати фігурки героїв казок з пластиліну.

– Конструювання. Будувати казкові будиночки, ліси.

– Різні види театрів (ляльковий, тіньовий, ложковий, настільний, пальчиковий). Розповідати казки за театральних дійств.

– Створення коміксів.

3. Діяльнісні методи:

– Рольові ігри. Пропонувати дітям приміряти на себе ролі героїв казки, розігрувати улюблені епізоди.

– Пальчикові ігри. Розвивати дрібну моторику та уяву за допомогою пальчикових ігор.

– Дидактичні ігри. Використовувати дидактичні ігри, спрямовані на закріплення матеріалу.

– Музичні вправи. Супроводжувати читання казки музикою, виконувати рухи під музику.

4. Інші методи

– Казкові медитації. Запропонувати дитині уявити себе в казковій країні, відчути себе героєм казки.

– Казкові ритуали. Створення казкової атмосфери за допомогою свічок, ароматичних олій, м’яких подушок.

– Робота з символами. Створення символів, які представляють почуття або бажання дитини.

Оцінка ефективності занять з казкотерапії у молодшій групі – це завдання, що потребує комплексного підходу. Адже мета таких занять не лише передати інформацію, а й розвинути емоційний інтелект, уяву, соціальні навички дитини [27; 31; 49].

Які ж показники свідчать про успішне засвоєння матеріалу?

1. Емоційна сфера:

– Активність участі. Чи з ентузіазмом дитина включається в ігри, обговорення? Чи виявляє емоційну реакцію на історії?

– Розуміння емоцій. Чи може дитина ідентифікувати свої та чужі емоції, назвати їх?

– Емпатія. Чи співпереживає героям казок, чи проявляє турботу про інших дітей?

– Зміни у поведінці. Чи спостерігаються позитивні зміни у поведінці дитини (менше агресії, більша дружелюбність)?

2. Когнітивна сфера:

– Розширення словникового запасу. Чи з'являються нові слова, пов'язані з тематикою казок?

– Розвиток уяви. Чи придумує дитина свої історії, продовжує розпочаті?

– Логічне мислення. Чи може дитина будувати прості логічні ланцюжки, робити висновки?

– Пам'ять. Чи запам'ятовує послідовність подій у казці, головних героїв?

3. Соціальна сфера:

– Навички спілкування. Чи може дитина висловлювати свої думки, слухати інших?

– Взаємодія з іншими дітьми. Чи грає з однолітками, ділиться іграшками?

– Дотримання правил. Чи дотримується правил гри, вслуховується в інструкції?

4. Творчість:

– Малювання. Чи малюнки стають більш деталізованими, емоційними?

– Ліплення. Чи з'являються нові сюжети та образи у ліпних роботах?

– Конструювання. Чи будує складніші конструкції, проявляючи творчий підхід?

5. Орієнтація у просторі та часі:

– Розуміння послідовності подій. Чи може відтворити послідовність дій у казці?

– Використання просторових понять. Чи правильно використовує слова «верх», «низ», «право», «ліво»?

Як оцінити результати:

6. Спостереження. Спостерігайте за дитиною під час занять та в повсякденному житті.

7. Бесіди. Задавайте відкриті питання, що спонукають дитину до роздумів.

8. Порівняння з попередніми результатами. Порівнюйте поточні досягнення дитини з її попередніми результатами.

9. Аналіз творчих робіт. Звертайте увагу на зміст, деталізацію, емоційність дитячих робіт.

10. Співпраця з батьками. Обмінюйтесь інформацією з батьками про досягнення дитини.

Заняття з казкотерапії – це не тільки розвага, а й потужний інструмент для всебічного розвитку дитини. Регулярні заняття допоможуть дитині стати більш впевненою в собі, розвинути свою уяву та емоційний інтелект.

2.2. Календарно-тематичне планування занять з казкотерапії для дітей молодшого дошкільного віку

Календарно-тематичне планування занять з казкотерапії для дітей молодшого дошкільного віку розлоблено на один навчальний рік та відповідають таким принципам роботи:

– науковість і доступність: використання під час занять доступних для дітей понять і термінів з опорою на наявний в дошкільнят досвід за принципом від простого до складного;

– системність і послідовність в освоєнні казкотерапевтичних прийомів: вивчення нового матеріалу спирається на раніше набуті знання та відчуття;

– природовідповідність передбачає врахування вікових та індивідуальних особливостей, задатків, можливостей, інтересів дітей при розвитку емоційного інтелекту;

– цілісність забезпечує виклад програмового матеріалу з дотриманням послідовності, пов’язуючи новий матеріал з попереднім;

– різноманітність і пріоритет практичної діяльності над теоретичними

знаннями змісту казок;

– усі види діяльності, що входять у методичні рекомендації, йдуть за принципом поступового ускладнення та охоплюють всебічний розвиток дитини.

Запропоновані форми організації дитячих видів діяльності на заняттях казкотерапії охоплюють широкий спектр розвитку дитини: емоційний, соціальний, когнітивний, фізичний, особистісний (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Форми організації дитячих видів діяльності на заняттях казкотерапії

Дитяча діяльність	Форми роботи
Ігрова	– Ігрові ситуації; – Ігри-подорожі; – Дидактичні ігри; – Ігри-імітації, імпровізації, пантоміми; – Ігри-фантазування.
Рухова	– Пальчикова гімнастика; – Ігрові вправи; – Рухові паузи; – Фізкультхвилинки; – Дихальні вправи; – Вправи для очей.
Комунікативна	– Бесіди; – Мовні проблемні ситуації; – Складання казок; – Творчі перекази; – Відгадування загадок; – Словесні і настільно друковані ігри; – Ситуативні розмови;

Продовження таблиці 2.1

Пізнавально-дослідницька діяльність	– Спостереження; – Розгляд картин, ілюстрацій, репродукцій та ін.; – Рішення проблемних ситуацій; – Досліди з предметами і матеріалами; – Творчі завдання.
Музично-художня	– Слухання; – Музичні імпровізації; – Музично-театралізовані ігри; – Пластичні етюди.
Читання, сприйняття художньої літератури	– Казкове оповідання; – Розповідь, читання, обговорення, розучування, інсценування творів; – Ігри-драматизації; – Театральні ігри; – Різні види театру.
Продуктивна	– Малювання з використанням нетрадиційних технік; – Ліплення; – Конструювання.

Урізноманітнюють заняття, та підвищують рівень зацікавленості дітей використання таких нетрадиційних технологій роботи з казкою:

1. Переплутування казкових сюжетів і героїв.
2. Змінювання характеру героїв казки.
3. Введення нового героя в казку.
4. Зміна місцями подій в казці.
5. Змінювання місця, часу події.
6. Змінювання кінцівок казки.
7. Складання казки за схемою.

Календарно-тематичне планування занять з казкотерапії для дітей

молодшого дошкільного віку розраховане на один навчальний рік (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Календарно-тематичне планування занять з казкотерапії

Місяць	**Вересень**
Тема	**Казка «Колобок»**
Програмовий зміст	Продовжувати збагачувати активний словник дітей за допомогою використання різних частин мови; вчити самостійно будувати речення; вчити погоджувати свої дії під час інсценування знайомої казки; удосконалювати дрібну моторику; вчити розпізнавати різні емоції персонажів казки (радість Колобка, голод звірів, хитрощі Лисички) їх причини виникнення; вчитися виражати власні емоції під час обговорення казки, співпереживати героям казки, розуміти їхні мотиви та почуття. Розвивати вміння довільно напружувати та розслабляти м'язи для зняття тілесних бар'єрів; поповнювати активний словник дітей іменниками та прикметниками за змістом заняття. розвивати слухову та зорову увагу; виховувати вміння слухати казку до кінця; спонукати промовляти слова з пісеньки Колобка; формувати вміння імітувати рухи казкових персонажів, відгадувати загадки про тварин; розвивати емоційне спілкування дитини з дорослим; виховувати цікавість до народної казки «Колобок».
Форми організації, методи роботи	1. Читання казки «Колобок». 2. Бесіда за змістом казки. 3. Розповідання казки дітьми за допомогою графічних схем. 4. Дидактична гра «На що схожий Колобок?». 5. Вправи на розвиток лексичної та граматичної будови мовлення, зорової уваги. 6. Гра-драматизація за змістом казки (зустріч героїв). 7. Тіньовий театр. 8. Ігри: «Вгадай за рухами», «Вгадай за ритмом», «Вгадай за музикою», пазли. 9. Гра-імпровізація за змістом казки. 10. Співання пісні Колобка. 11. Рухлива гра «Злови колобка». 12. Вправи на розвиток сенсорних уявлень, дрібної моторики.
Організація розвиваючого середовища (дидактичний матеріал, посібники)	Кольорові зображення героїв; контурні зображення персонажів казки; фігурки настільного театру; предметні та сюжетні картинки; елементи костюмів, шапочки; фігурки тіньового театру. 1. Павленко А. О. Гармонійний розвиток дитини через казку. Х. : Вид. група «Основа», 2011. 111 с. 2. Шик Л. А., Гаркуша Г. В., Тур Л. В., Рудик О. А. Казкотерапія в роботі з дошкільниками. Х. : Вид. група «Основа», 2012. 240 с.
Зв'язок з іншими видами діяльності (попередня та послідуюча робота)	Малювання з трафаретом: «Улюблений герой казки». Ліплення: «Колобок». Конструювання: «Доріжка для колобка». Бесіди: «Неможна довіряти незнайомцям», «Хитрість може призвести до поганих наслідків», «Не варто хвалитися». Психогімнастичні вправи: «Втікаємо від лисиці», «Ми колобки», «Печемо колобка».

Продовження таблиці 2.2

Місяць	**Жовтень**
Тема	**Казка «Як зайчик грівся взимку проти місяця»**
Програмовий зміст	Продовжити вчити дітей розв'язувати проблемні ситуації; виховувати співчуття до інших (зайчик мерзне), розвивати вміння співпереживати; формувати позитивне ставлення до природи. Збагачувати словниковий запас (зима, мороз, місяць, солома), розвивати зв'язне мовлення, логічне мислення, артистичність; формувати вміння будувати діалоги, виховувати моральні якості (доброту, взаємодопомогу, вдячність, оптимізм), бажання розігрувати казки, залучати батьків до виховного процесу дітей.
Форми організації, методи роботи	1. Читання казки «Як зайчик грівся взимку проти місяця». 2. Бесіда за змістом казки. Пантомімічний етюд «Прохання». 3. Гра-імпровізація «Зустріч зайчика з місяцем». 4. Вправи на активізацію лексики дітей. 5. Гра-драматизація за змістом казки. 6. Дидактичні ігри: лото з картинками до казки, пазли, розповіді за картинками. 7. Рухливі ігри: «Імітація рухів зайчика», «Зайчики і вовк». 8. Мовні ігри: «Скажи пестливі слова», «Докажи слово».
Організація розвиваючого середовища (дидактичний матеріал, посібники	Лялька зайчика, намальований місяць та зорі, лото, пазли, сюжетні картинки, елементи костюмів, маски, шапочки. 1. Павленко А. О. Гармонійний розвиток дитини через казку. Х. : Вид. група «Основа», 2011. 111 с. 2. Шик Л. А., Гаркуша Г. В., Тур Л. В., Рудик О. А. Казкотерапія в роботі з дошкільниками. Х. : Вид. група «Основа», 2012. 240 с.
Зв'язок з іншими видами діяльності (попередня та послідуюча робота)	Малювання: «Зимовий пейзаж». Ліплення: «Зайчика та місяць». Конструювання: «Будиночок для зайчика». Ознайомлення з соціумом: «Зимівля лісових тварин». Психогімнастичні вправи: «Місяць світить», «Ми маленькі зайчки», «Сонний зайчик».
Місяць	**Листопад**
Тема	**Казка «Лисичка та журавель»**
Програмовий зміст	Формувати у дітей поняття дружби та взаємодопомоги, розуміння наслідків егоїстичної поведінки, почуттів інших персонажів. Розвивати вміння ставитися до інших так, як хочеш, щоб ставилися до тебе, аналізувати вчинки героїв казки. Виховувати почуття справедливості. Формувати розуміння причинно-наслідкових зв'язків. Збагачувати словниковий запас. Розвивати навички опису, порівняння, узагальнення. Вчити самостійно будувати речення, погоджувати свої дії під час інсценування знайомої казки, удосконалювати дрібну моторику;
Форми організації, методи роботи	1. Читання казки «Лисичка та журавель». 2. Бесіда за змістом казки. 3. Тіньовий театр «Лисичка та журавель». 4. Інсценізація казки різними способами (маски, костюми, ляльки). 5. Гра-драматизація за змістом казки (зустріч героїв). 6. Сюжетно-рольова гра «Приймаємо гостей». 7. Складання речень за сюжетною картинкою. 8. Рухливі ігри: «Зваремо кашу», «Хитруни та довірливі».

Продовження таблиці 2.2

	9. Мовленнєві ігри: «Скажи ласкаво», «Закінчи речення». 10. Розфарбовування героїв казки.
Організація розвиваючого середовища (дидактичний матеріал, посібники	Фігурки героїв для тіньового театру, обручі та кубики, сюжетні картинки, іграшкові посуд та їжа, маски, елементи костюмів, розфарбовки. 1. Павленко А. О. Гармонійний розвиток дитини через казку. Х. : Вид. група «Основа», 2011. 111 с. 2. Шик Л. А., Гаркуша Г. В., Тур Л. В., Рудик О. А. Казкотерапія в роботі з дошкільниками. Х. : Вид. група «Основа», 2012. 240 с.
Зв'язок з іншими видами діяльності (попередня та послідуюча робота)	Конструювання: «Збудуємо будиночок для лисички». Аплікація: «Глечик для журавля». Ознайомлення з соціумом: «Чим харчуються птахи». Бесіда: «Як люди можуть допомогти тваринам та птахам». Психогімнастични вправи: «Ми журавлі», «Ми лисички», «Релаксація».
Місяць	**Грудень**
Тема	**Казка «Кіт, півень і лисиця»**
Програмовий зміст	Розвивати почуття дружби, підтримки та співчуття, вміння співпереживати героям казки. Вчити визначити та називати емоції персонажів казки (страх, радість, злість тощо), виражати свої емоції безпечним способом. Формувати поняття дружби, взаємодопомоги, обману, хитрості, вміння співпрацювати в групі. Розвивати навички комунікації та вирішення конфліктів. Розвивати уяву та фантазію. Формувати критичне мислення, вміння аналізувати поведінку персонажів казки. Розвивати творчі здібності через малювання, ліплення, драматизацію. Збагачувати словник дітей, спонукати до активного мовлення.
Форми організації, методи роботи	1. Читання казки «Кіт, півень і лисиця». 2. Обговорення персонажів, їхніх дій та мотивів. 3. Гра-драматизація казки: діти розподіляють ролі і розігрують різні епізоди. 4. Обговорення ситуацій: «Як би ви вчинили на місці героїв?». 5. Створення альтернативних кінцівок казки. 6. Створення коміксів за мотивами казки. 7. Пальчиковий театр за сюжетом казки. 8. Пригоди персонажа з казки. 9. День з життя тварини. (Розповіді історій про життя кота, собаки, пташки тощо). 10. Мій фантастичний світ. (Діти створюють за допомогою іграшкових фігурок та природних матеріалів свій вигаданий світ). 11. Рухлива гра «Хитрунка Лисиця».
Організація розвиваючого середовища (дидактичний матеріал, посібники	Ляльки для пальчикового театру, маски, елементи костюмів, ігрові фігурки, природні матеріали. 1. Павленко А. О. Гармонійний розвиток дитини через казку. Х. : Вид. група «Основа», 2011. 111 с. 2. Шик Л. А., Гаркуша Г. В., Тур Л. В., Рудик О. А. Казкотерапія в роботі з дошкільниками. Х. : Вид. група «Основа», 2012. 240 с.

Продовження таблиці 2.2

Зв'язок з іншими видами діяльності (попередня та послідуюча робота)	Розвиток мовлення: «Вивчення уривку казки «Кіт, півень і лисиця» за допомогою мнемотехніки». Музичне заняття: «Співання пісні про котика». Малювання: «Розфарбовування декорацій до казки». Психогімнастичні вправи: «Хитра лисиця», «Радісний півень». Бесіда: «Як буди гарним другом?»
Місяць	**Січень**
Тема	**Казка «Рукавичка»**
Програмовий зміст	Розвинути вміння співпрацювати в групі. Продовжувати формувати поняття дружби, взаємодопомоги та толерантності. Навчити дітей вирішувати конфлікти мирним шляхом. Вдосконалювати вміння розпізнавати та виражати свої емоції, співпереживати іншим. Формувати позитивне ставлення до себе та інших. Розвинути мовлення, уяву та фантазію. Формувати логічне мислення. Збагачувати активний словник дітей.
Форми організації, методи роботи	1. Читання казки «Рукавичка» в різних варіаціях (текст, аудіо, відео). 2. Обговорення персонажів, їхніх дій та мотивів. 3. Гра-драматизація казки «Рукавичка». 4. Обговорення ситуацій: «Як би ви вчинили, якби ви були на місці звірів, коли рукавичка стала замала?». 5. Розповідь за сюжетною картинкою. 6. Пантомімічна гра «Рухи тварин». 7. Ложковий театр «Рукавичка». 8. Складання пазлів. 9. Танець «Лісові звірята». 10. Рухлива гра «Знайшли рукавичку».
Організація розвиваючого середовища (дидактичний матеріал, посібники	Ложки з зображенням героїв казки, маски, елементи костюмів, пазли, сюжетні картинки. 1. Павленко А. О. Гармонійний розвиток дитини через казку. Х. : Вид. група «Основа», 2011. 111 с. 2. Шик Л. А., Гаркуша Г. В., Тур Л. В., Рудик О. А. Казкотерапія в роботі з дошкільниками. Х. : Вид. група «Основа», 2012. 240 с.
Зв'язок з іншими видами діяльності (попередня та послідуюча робота)	Малювання: «Рукавичка» (Створення колективної роботи – великої рукавички, де кожен малює свого звіря за допомогою трафарету та губки). Ознайомлення з соціумом: «Зимівля тварин». Бесіди: «Коли ми поважаємо інших, вони поважають нас», «Кожна людина має право на свою думку». Психогімнастичні вправи: «Веселі звірята», «Холодно-тепло», «Залазимо в рукавичку».
Місяць	**Лютий**
Тема	**Казка «Хвалькувате курча» Е. Антохін**
Програмовий зміст	Виховувати вміння за настроєм музики відгадувати дії та емоційний стан героїв; знайомити з ознаками та діями предметів (тепла, біжить, заважає, повчає); знайомити з формою наказового способу дієслів (не ходіть, не хвались, краще плавати навчись, допоможи, врятуй); підводити до вміння імітувати голоса героїв казки в різних проблемних ситуаціях (вихваляння, турбота, порятунок, повчання); вчити передавати за допомогою ритмізації образ рухів героїв казки (курочка

Продовження таблиці 2.2

	ходить по траві, біжить на поміч); спонукати до виразної передачі у міміці та рухах емоційний стан (страх, повчання, вихваляння);розвивати вміння довільно напружувати та розслабляти м'язи для зняття тілесних бар'єрів (курча злякалось, курча сохне на сонці). Розвивати навички спілкування та взаємодії з іншими дітьми, вміння співпереживати героям казки, виражати свої почуття.
Форми організації, методи роботи	1. Читання казки «Хвалькувате курча» з супроводженням іграшок та картинок. 2. Вправа на ритмізацію «Рухи героїв казки». 3. Пантомімічний етюд «Здивування». 4. Вправи на активізацію лексики. 5. Ігри: «Вгадай за рухами», «Вгадай за ритмом», «Вгадай за музикою». 6. Гра-імпровізація за змістом казки «Курча хвалиться». 7. Гра-драматизація по змісту казки. 8. Бесіда за змістом казки (про вчинки курчати, про почуття героїв, порівняння вчинків курчати з власним досвідом). 9. Дидактичні ігри: лото «Фрукти», сортування фруктів за кольором, розміром, «Нагодуй курча». 10. Рухлива гра з м'ячем «Передай м'яч песику».
Організація розвиваючого середовища (дидактичний матеріал, посібники	Сюжетні та предметні картинки за змістом заняття, лото, сортери з фруктами, елементи костюмів, маски, шапочки, м'яч. Музичні твори: Ф. Шопен Skerzo №1, «Балетная сита» А. К. Глазунова. 1. Павленко А. О. Гармонійний розвиток дитини через казку. Х. : Вид. група «Основа», 2011. 111 с. 2. Шик Л. А., Гаркуша Г. В., Тур Л. В., Рудик О. А. Казкотерапія в роботі з дошкільниками. Х. : Вид. група «Основа», 2012. 240 с.
Зв'язок з іншими видами діяльності (попередня та послідуюча робота)	Музичне заняття: танець «На пташиному дворі». Ліплення: «Курча». Аплікація: «Зустріч з песиком». Бесіди: «Що таке хвастливість?», «Треба допомагати один одному», «Ким би я хотів бути?» (по змісту казки). Психогімнастичні вправи: «Пташиний двір», «Дерево доброти», «Подаруй посмішку».
Місяць	**Березень**
Тема	**Казка «Колосок»**
Програмовий зміст	Допомогти дітям зрозуміти замисел казки; ознайомити з прислів'ям «Хто не працює, той не їсть» та співвіднести його зі змістом казки; дати уявлення про казки різних народів; вчити переказувати текст від імені літературного героя, аргументувати та оцінювати вчинки персонажів, їхні взаємини; збагачувати словник дітей, звукову культуру мовлення; виховувати любов до праці, культуру поведінки. Формувати моральні якості (працелюбність, відповідальності), розуміння важливості спільної роботи, повагу до праці інших. Розвивати навики спілкування та взаємодії з іншими дітьми, вміння співпереживати героям казки, виражати свої почуття.
Форми організації, методи роботи	1. Читання казки «Колосок». 2. Обговорення казки. 3. Переказування та драматизація казки «Колосок». 4. Пантомімічний етюд «Втома».

Продовження таблиці 2.2

	5. Гра «Навпаки». 6. Гра-драматизація української народної казки «Колосок». 7. Бесіда за змістом казки (про вчинки та почуття персонажів). 8. Дидактичні ігри: лото «Хліб», сортування зерен і борошна, «Збери колосок». 9. Рухливі ігри: імітація рухів пташки, мишки, «Помічники півника».
Організація розвиваючого середовища (дидактичний матеріал, посібники	Картинки-підказки для персонажів казки; ілюстрації до казки «Колосок»; елементи костюмів; ширма; грамзапис казки, лото, зерна, борошно. 1. Павленко А. О. Гармонійний розвиток дитини через казку. Х. : Вид. група «Основа», 2011. 111 с. 2. Шик Л. А., Гаркуша Г. В., Тур Л. В., Рудик О. А. Казкотерапія в роботі з дошкільниками. Х. : Вид. група «Основа», 2012. 240 с.
Зв'язок з іншими видами діяльності (попередня та послідуюча робота)	Малювання: «Колосок». Ліплення: «Пиріжки». Конструювання: «Млин». Бесіда «Кожна праця дорого ціниться!». Психогімнастичні вправи: «Ми маленькі мишенята», «Збираємо колоски», «Ліниві мишенята».
Місяць	**Квітень**
Тема	**Казка «Як котові стало соромно» В. Сухомлинський**
Програмовий зміст	Вчити розуміти зміст казки, характеризувати героїв казки, оцінювати їх вчинки; учити розв'язувати проблемні ситуації; розвивати співчуття, бажання допомогти іншим; розвивати дрібні м'язи рук; виховувати бажання робити добро, розуміння почуттів героя казки, вираження своїх почуттів. Продовжити учити дітей інсценувати казку, розподіляти ролі між собою; ознайомити дітей з народною мудрістю – «Не копай другому яму, бо й сам туди впадеш». Збагачення словникового запасу (брудний, чистий, соромно, горобці). Розвивати діалогічне мовлення, вміння складати прості речення. Виховувати любов до охайності, чистоти. Формувати повагу до інших, позитивне ставлення до себе, розуміння того, що зовнішній вигляд важливий для спілкування з іншими.
Форми організації, методи роботи	1. Читання казки «Як котові соромно стало». 2. Постановка лялькового театру «Як котові стало соромно». 3. Психогімнастична вправа «Як котові стало соромно». 4. Робота над народною мудрістю «Не копай другому яму, бо й сам туди впадеш» – бесіда за змістом. 5. Відгадування загадок. 6. Ліплення гостинців для кота з солоного тіста. 7. Дидактичні ігри: «Одягни ляльку», сортування чистих та брудних предметів (картки). 8. Рухливі ігри: імітація рухів кота, який миється, «Чистий і брудний».
Організація розвиваючого середовища (дидактичний матеріал, посібники	Ляльковий театр: паркан, кіт, горобці; дощечки, солоне тісто для ліплення, картки з чистими та брудними предметами, одяг для ляльки. 1. Павленко А. О. Гармонійний розвиток дитини через казку. Х. : Вид. група «Основа», 2011. 111 с. 2. Шик Л. А., Гаркуша Г. В., Тур Л. В., Рудик О. А. Казкотерапія в роботі з дошкільниками. Х. : Вид. група «Основа», 2012. 240 с.

Продовження таблиці 2.2

Зв'язок з іншими видами діяльності (попередня та послідуюча робота)	Малювання: «Кіт». Сюжетно рольова гра «Прибирання». Конструювання: «Будиночок для кота». Бесіда «Чому важливо бути чистим». Психогімнастичні вправи: «Просимо вибачення», «Миримося», «Спокійний сон».
Місяць	**Травень**
Тема	**Казка «Чарівне слово» О. Харченко**
Програмовий зміст	Познайомити дітей із казкою; допомогти уявити власну позицію у виборі засобу втілення дій, образа літературного персонажа; закріпити знання слів ввічливості (пробач мені, дякую, будь ласка), вчити згадувати сюжет за музикальною композицією; підводити до вміння виразно інтонувати висловлювання героїв у проблемній ситуації (заспокоєння, прохання); вчити передавати за допомогою ритмізації рухи героя (горобчик плаче); спонукати до вміння виразно передавати у міміці та рухах емоційний стан (сум); розвивати вміння довільно напружувати та розслабляти м'язи для зняття тілесних бар'єрів (зайчик насміхається, зайчик вибачається); розвивати вміння складати мовні описи за сприйняттям пантомімічних етюдів, темпоритму та музикальній композиції. Розвивати емоційний інтелект дошкільнят.
Форми організації, методи роботи	1. Читання казки «Чарівне слово». 2. Пантомімічний етюд «Сум». 3. Вправа на ритмізацію «Емоційний стан казкових героїв». 4. Пантомімічний етюд «Вибачення». 5. Ігри: «Вгадай за рухами», «Вгадай за ритмом», «Вгадай за музикою». 6. Вправа на активізацію лексики дітей. 7. Гра-імпровізація за змістом казки. 8. Ляльковий театр за мотивами казки. 9. Бесіда за сюжетом казки (аналіз поведінки та почуттів зайчика).
Організація розвиваючого середовища (дидактичний матеріал, посібники	Сюжетні та предметні картинки за змістом заняття, ляльки герої казки, елементи костюмів, маски. Музичні твори: Concerto for Violin a-minor І. Брамс; Humoresque А. Дворжак 1. Павленко А. О. Гармонійний розвиток дитини через казку. Х. : Вид. група «Основа», 2011. 111 с. 2. Шик Л. А., Гаркуша Г. В., Тур Л. В., Рудик О. А. Казкотерапія в роботі з дошкільниками. Х. : Вид. група «Основа», 2012. 240 с.
Зв'язок з іншими видами діяльності (попередня та послідуюча робота)	Малювання: «Мої емоції». Ознайомлення з соціумом: «Світ емоцій». Бесіди: «Не можна насміхатися»; Психогімнастичні вправи: «Чарівна паличка», «Веселий танок», «Я горобчик».

Застосування казкотерапії в дошкільних закладах – це відповідь на вимоги часу. Сучасні діти дошкільного віку повинні не тільки отримувати знання, але й активно розвивати емоційний інтелект. Початок дошкільного

життя дитини викликає багато труднощів. У сьогоденних закладах дошкільної освіти увага педагога зосереджена не лише на успішності (неуспішності) засвоєння основних компетентностей дітей. Не менш важливими моментами в розвитку дитини є її емоційний стан, наявність друзів, можливість будувати взаємовідносини як з дорослими, так і з однолітками, керувати власними емоціями. Для ефективного розвитку емоційного інтелекту сучасних дошкільників вихователі повинні опанувати нові навички, вміння, модернізувати освітній процес, використовуючи новітні здоров'язбережувальні технології, зокрема казкотерапію.

Впровадивши казкотерапію в дошкільний заклад, дотримуючись описаних вище методичних рекомендацій, стали помітними позитивні зміни в поведінці дітей. Дошкільнята впевненіше стали розрізняти основні емоції, частіше ідентифікувати власні емоції, називати чинник, що їх викликав; процес формування саморегуляції став активнішим, найбільшою перемогою стало те, що діти почали звертати увагу на емоційний стан людей, що їх оточують, враховувати це при спілкуванні. Воєнний стан в Україні негативно вплинув на психоемоційний стан дітей. Саме казкотерапія стала потужним інструментом в допомозі малятам подолати тривогу, страх, пригнічення, відчуття небезпеки.

Застосування казкотерапії в роботі з дошкільниками робить заняття цікавими, прогресивними, веселими; створюється «чарівна» атмосфера, кожна дитина має змогу повністю зануритися в казку, створювати свої власні сюжети, обирати героїв, керувати подіями. Казкотерапія – це саме той інструмент, завдяки якому дитина знайде гармонію з навколишнім світом та своїм власним «Я».

ВИСНОВКИ

Аналіз наукових досліджень вітчизняних і зарубіжних дослідників дозволяє визначити, що розвиток емоційного інтелекту дітей дошкільного віку супроводжується багатством індивідуального емоційного і сенсорного досвіду кожної особистості, формуванням навичок правильного сприйняття і розуміння власних емоцій і переживань, а також емоційний стан інших людей, пошук вербальних і невербальних виразів, управління емоціями, особливо при ознаках підвищеної тривожності, агресії і сором'язливості. Правильне розпізнавання і розуміння емоцій інших людей допомагає дошкільнятам вибудовувати спілкування з оточуючими на основі свого емоційного стану, сприяє ефективності спілкування, збереженню емоційного благополуччя дитини і кращої соціалізації.

Виходить, що емоційний інтелект дитини – це здатність до сприйняття, розуміння і вираження емоцій. У той же час діти, спостерігаючи емоційні явища, порівнюють їх з узагальненими емоційними еталонами, роль яких виконують індивідуальні уявлення про емоції як систем і знань, їх видів, причини їх проявів, отриманих дитиною через особистий емоційний досвід.

Казки визначаються як засіб розвитку емоційної сфери дітей молодшого дошкільного віку. Казка – це новела, як правило, народно-поетичний твір про вигаданого персонажа чи подію, яка в основному містить магічні та фантастичні сили. Видатні педагоги завжди були високої думки про психолого-педагогічне значення казок і вказували на необхідність їх широкого використання в освітній діяльності.

Метод казкотерапії сприяє тому, що дитина, «потрапляючи в казку», сприймає ситуацію, в якій опиняється герой казки, емоційно проживаючи її. Це збагачує емоційний досвід дитини. На заняттях казкотерапії діти «проживають» різні емоційні стани, вербалізують свої переживання, знайомляться зі словами, які позначають різні емоції, вчаться розуміти емоційні стани казкових

персонажів по обличчях, міміці, жестам, позам і діям, а також вчаться висловлювати емоції.

Розроблені та обґрунтовані методичні рекомендації для роботи з дітьми молодшого дошкільного віку, метою яких є розвиток емоційного інтелекту дошкільнят з використанням казкових засобів. Рекомендації розроблені з урахуванням найважливіших принципів казкотерапії. Основним способом роботи з дітьми є групова казкотерапія. Завдяки спеціально підібраним казкам і методам казкотерапії у дітей розвивається емоційна сфера. Формуються уявлення про почуття і емоції, проте, як їх висловлювати, підвищується рівень сприйняття і розуміння власних емоційних станів і почуттів інших людей.

Календарно-тематичне планування містить багато народних казок, тому що вважаю, саме вони несуть і виховний зміст, і дидактичний, і розвивальний. Підібрані такі казки, щоб сюжети містили можливості для зміни героїв, а також ситуації вибору, що вимагають від них відповідного розв’язку. Обов’язково в казках повинен бути щасливий кінець. Важливо вселити в дитину надію, що вона неодмінно знайде вихід із скрутного становища.

Щоб створити чудовий настрій і зробити казку цікавою для дітей, запропоновано до використання ігри, методи, предмети, які створюють потрібну обстановку, додати якісь «чудові» деталі або незвичайним чином прокласти «доріжку в казку». Діти також можуть попросити «викликати казку» мелодійними піснями, хвилинами зосередженості в тиші, коли кожен придумує ласкаві слова для казки і називає казку про себе.

Знайомство дітей з казкою здійснюється різними способами, головне – не порушити казкову атмосферу. Можна читати казку вголос, виразно, з паузами для обговорення. Можливо також читання не до кінця, для того, щоб діти намагалися вгадати, чим вона закінчиться. Краще, коли казка не стільки читається, скільки розповідається.

Створені методичні рекомендації можуть бути використані психологами, методистами, вихователями, керівниками закладів дошкільної освіти з метою підвищення ефективності виховної роботи з дітьми молодшого дошкільного

віку, оптимізації взаємодії сім'ї та садочку, підвищення педагогічної культури батьків. Теоретичні та практичні матеріали даної роботи можуть бути використані при розробці тренінгових занять, робочої програми з розвитку емоційного інтелекту на основі методу казкотерапії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бехтерєв В. М. Проблеми розвитку і виховання людини : дитяча психологія. Київ : МОДЕК, 2010. 416 с.

2. Білан О. І. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське довкілля» / за заг. ред. О. В. Низьковської. Тернопіль : Мандрівець, 2017. 256 с.

3. Бондарчук О. І. Виховний потенціал народних казок. *Вісник післядипломної освіти*. 2010. № 2. С. 17–23.

4. Брун Б., Педерсен Э., Рунберг М. Сказки для души. Использование сказок в психотерапии. Харків : Информационный центр психологической культуры, 2000. 184 с.

5. Вайнер М. Є. Емоційний розвиток дітей : вікові особливості, діагностика та критерії оцінки. *Корекційно-розвиваюча освіта*. 2008. № 4. С. 64−67.

6. Варій М. Й. Загальна психологія : навч. посіб. 2-ге вид. Київ : Центр учбової літератури, 2007. 968 с.

7. Вартанян Г. А. Емоції і поведінка. Київ : Наука, 1989. 144 с.

8. Василевська О. І. Казкотерапія як засіб психолого-педагогічного впливу. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 12 : Психологічні науки.* 2012. Вип. 39. С. 30–36.

9. Введенская Т. Ю. Сказка как инструмент детской повествовательной терапии. *Вісник Дніпропетровського університету. Педагогіка і психологія.* 2000. Вип. 5. С. 57–59.

10. Вознічка-Парузель Б. Мистецтво створення релаксаційних казок. *Острів безпеки у світі небезпеки : на допомогу бібліотерапевту.* Львів, 2012. С. 89–91.

11. Гридковець Л. Долаймо труднощі разом з дитиною. Казкотерапія дитячих проблем. Львів : Скриня, 2013. 68 с.

12. Ґоулман Д. Емоційний інтелект / ред. О. Кандиба; пер. : С. Л. Гумецька. Харків : Віват, 2019. 512 с.

13. Данилюк І. В. Казкотерапія як метод психологічного впливу на особистість. *Психологічний часопис.* 2019. № 6. С. 161–173.

14. Деркач О. О. Педагогіка творчості : Арт-терапія та казкотерапія на допомогу вчителю, вихователю, практичному психологу. Вінниця : ВДПУ, 2009. 88 с.

15. Дикман Х. Юнгианский анализ волшебных сказок : практ. пособ. / ред. В. В. Зеленского; пер. : Г. О. Дроздецка, В. В. Зеленский : Академический проект, 2000. 256 с.

16. Дуткевич Т. В. Загальна психологія. Конспект лекцій : навч. посіб. Кам'янець-Подільський : 2002. 96 с.

17. Ельконін Д. Б. Дитяча психологія : навч. посібник. Київ : Видавничий центр «Академія», 2007. 384 с.

18. Євтушенко І. В. Використання казок в роботі психолога. Київ : Сімейне коло, 2011. 96 с.

19. Заліток Л. М. Казкотерапія за Василем Сухомлинським. *Інноватика у вихованні*. 2017. № 6. С. 99–106.

20. Замелюк М. І. Казкотерапія як інноваційна здоров'язбережувальна технологія у просторі сучасного дошкільного закладу. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія : Педагогічні науки.* 2017. № 2/35. С. 14–19.

21. Запорожець А. В. Психологія дії. Київ : Видавництво НВО «МОДЕК», 2000. 736 с.

22. Казка як засіб розвитку словесної творчості. *Дошкільне виховання*, 2009. №10. С. 23–24.

23. Клевака Л. П., Гришко О. І., Заіка В. М. Розвиток емоційного інтелекту дітей дошкільного віку. *Технології розвитку інтелекту.* 2022. № 1. С. 74–89.

24. Крилова Т. А. Програма емоційно-вольового розвитку дітей 4-5 років / за ред. Т. А. Крилова, А. Т. Сумарокова. Харків : Сфера, 2011. 50 с.

25. Кулагіна І. Ю. Вікова психологія. Розвиток дитини від народження до 17 років : навч.посіб. Харків : Педагогіка, 2008. 301 с.

26. Лисенкова І. Аналіз проблеми розвитку емоційної сфери дітей у психолого-педагогічній літературі. *Збірник наукових праць Національної академії державної прикордонної служби України. Психологічні науки*. 2018. № 1. С. 139–150.

27. Лохвицька Л. В. Програма з морального виховання дітей дошкільного віку «Скарбниця моралі». Тернопіль : Мандрівець, 2014. 128 с.

28. Люблінська А. А. Дитяча психологія : навч. посіб. Харків : Психологія, 2006. 206 с.

29. Максименко С. Д., Зайчук В. О., Клименко В. В., Папуча М. В. Загальна психологія : підручник. Вінниця : Нова книга, 2004. 704 с.

30. Максименко С., Максименко К., Плавник О. Емоційний розвиток дітей. Київ : Знання, 2003. 267 с.

31. Медіна Дж. Правила розвитку мозку дитини / ред. Г. Харук; пер. Т. Рабчак. Київ : Наш Формат, 2015. 320 с.

32. Мельничук І. В. Генеза емоційних особливостей у сучасних дітей. *Наука і освіта*. Одеса, 2002. № 5. С. 42–44.

33. Мельничук І. В. Особливості емоційного розвитку дітей різного віку та статі. *Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського*. 2002. № 11–12. С. 149–154.

34. Міронова Н. Роль казки на особистість дитини. *Дошкільне виховання*, 2007. № 5. С. 12–13.

35. Моліцька М. Терапевтичні казки. Львів : Свічадо, 2009. 200 с.

36. Молодушкіна І. В. Загадковий світ емоцій. Розвиток емоційної сфери дошкільників : 2-ге видання. Київ : Основа, 2011. 207 с.

37. Морозов С. М. Психодіагностика. Тести. Методика та практика застосування. Київ : Главник, 2004. 221 с.

38. Мур-Маллінос Дж. Безліч емоцій. Харків : Ранок, 2018. 52 с.

39. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2008. 456 с.

40. Савчин М. В., Василенко Л. П. Вікова психологія : навч. посіб. 2-ге видання. Київ : Академвидав, 2009. 360 с.

41. Скалига В. М. Казкове виховання. *Освіта України*. Київ, 2013. № 26. С. 12–13.

42. Скребець В. О. Основи психодіагностики. Київ : Слово, 2003. 192 с.

43. Соловйова Л. І. Казкотерапія у навчально-виховному процесі. *Початкова освіта*. Київ, 2010. № 16. С. 12–13.

44. Сопрун И. П. К вопросу об особенностях эмоционального развития детей дошкольного возраста. *Наука і освіта*. Одеса, 1998. № 3. С. 60–62.

45. Стрєлкова Л. П. Особливості емоційного розвитку дошкільнят. URL : http://hghltd.yandex.com/yandbtm?url (дата звернення: 27.05.2024).

46. Стрілецька К. А. Казкотерапія як метод формування моральних якостей молодших школярів. *Інноватика у вихованні*. 2016. № 3. С. 295–302.

47. Сухомлинський В. О. Думати, мислити, дивуватись. Працюємо за В. Сухомлинським (молодший вік). *Шкільний світ*, 2008.

48. Трегуб О. О. Казкотерапія в роботі практичного психолога ДНЗ. *Таврійський вісник освіти*. 2017. № 1. С. 255–260.

50. Чому казка – найкращий інструмент для виховання дитини? URL : https://starylev.com.ua/blogs/chomu-kazka-naykrashchyy-instrument-dlya-vyhovannya-dytyny. (дата звернення: 27.05.2024).

51. Шик Л. А., Гаркуша Г. В., Тур Л. В., Рудик О. А. Казкотерапія в роботі з дошкільниками. Х. : Вид. група «Основа», 2012. 240 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Казка «Колобок»

(українська народна казка)

Жили собі дід та баба, та такі убогі, що нічого в них не було. Одного разу дід і каже:

– Бабусю! Піди у хижку та назмітай у засіці борошна, та спечи мені колобок.

Баба так і зробила. Спекла колобок і залишила на вікні, щоб простиг. А він з вікна та на призьбу, а з призьби та на землю, та й покотився дорогою.

Котиться, котиться, а назустріч йому зайчик-побігайчик:

– Колобок, колобок, я тебе з'їм!

– Не їж мене, зайчику-побігайчику, я тобі пісню заспіваю.

– Ану, якої?

Я по коробу метений,

На яйцях спечений,

Я від баби втік, я від діда втік,

І від тебе втечу!

Та й покотився. Котиться, котиться, зустрічає його вовк:

– Колобок, колобок, я тебе з'їм!

– Не їж мене, вовчику-братику, я тобі пісню заспіваю.

– Ану, якої?

Я по коробу метений,

На яйцях спечений,

Я від баби втік, я від діда втік,

І від тебе втечу!

Та й побіг. Знову біжить та й біжить, зустрічає його ведмідь:

– Колобок, колобок, я тебе з'їм!

– Не їж мене, ведмедику-братику, я тобі пісню заспіваю.

– Ану!

Я по коробу метений,

На яйцях спечений,

Я від баби втік, я від діда втік,

І від тебе втечу!

Та й маху! Біжить та й біжить, зустрічається з лисичкою:

– Колобок, колобок, я тебе з'їм!

– Не їж мене, лисичко-сестричко, я тобі пісню заспіваю.

– Ану, якої?

Я по коробу метений,

На яйцях спечений,

Я від баби втік, я від діда втік,

І від тебе втечу!

– Ану-ну, ще заспівай! Сідай у мене на язиці, щоб мені чутніше було.

От він і сів та й давай співати:

Я по коробу метений,

На яйцях спечений...

А лисичка його гам! Та й проковтнула.

Казка «Як зайчик грівся взимку проти місяця»

Василь Сухомлинський

Холодно взимку Зайчикові. Вибіг він на узлісся, а вже ніч настала. Мороз тріщить, сніг проти Місяця блищить, холодний вітрець з яру повіває.

Сів Зайчик під кущем, простяг лапки до Місяця,

просить:

– Місяцю, любий, погрій мене своїми променями, бо довго ще Сонечка чекати.

Жалко стало Місяцеві Зайчика, він і говорить:

– Іди полем, полем, я тобі дорогу освітлю, прямуй до великого стогу соломи.

Попрямував Зайчик до стогу соломи, зарився в стіг, виглядає, усміхається до Місяця:

– Спасибі, любий Місяцю, тепер твої промені теплі-теплі.

Казка «Лисичка та журавель»

(українська народна казка)

Були собі лисичка та журавель. Ото й зустрілися якось у лісі. Та такі стали приятелі!

Кличе лисичка журавля до себе в гості:

– Приходь, – каже,– журавлику, приходь, лебедику! Я для тебе – як для себе.

От приходить журавель на ласкаві запросини.

А лисичка наварила кашки з молоком, розмазала по тарілці та й припрошує:

– Пригощяйся, журавлику, пригощяйся, лебедику!

Журавель до кашки – стукав, стукав дзьобом по тарілці – нічого не вхопить.

А лисичка як узялася до страви – лизь гарненько язиком, поки сама всю кашу чисто вилизькала.

Вилизькала та до журавля:

– Вибачай, журавлику, – що мала, тим тебе й приймала, а більше нема нічого.

– То спасибі ж, – мовить журавель.– Приходь же, лисичко, тепер ти до мене в гості.

– А прийду, журавлику, прийду, лебедику! На тому й розійшлися.

Он уже лисичка йде до журавля в гостину. А журавель наварив такої-то смачної страви: узяв і м'яса, й картопельки, й бурячків – усього-усього, покришив дрібненько, склав у глечичок з вузькою шийкою та й каже:

– Пригощяйся, люба приятелько, не соромся!

От лисичка до глечика – голова не влазить! Вона сюди, вона туди, вона й боком, і лапкою, і навстоячки, і зазирати, й нюшити... Нічого не вдіє!

А журавель не гуляє: все дзьобом у глечик, усе в глечик. Помаленьку-помаленьку – та й поїв, що наварив. А тоді й каже:

– Оце ж вибачай, лисуню,– що мав, то тим і приймав. Та вже більше нічого не маю.

Ох і розгнівалася ж лисичка! Так розсердилася, що й подякувать забула, як годиться. Так-то їй журавлева гостина до смаку припала! Та від того часу й не приятелює з журавлями.

Казка «Кіт, півень і лисиця»

Жив-був старий, у нього були кіт та півень. Старий пішов у ліс на роботу, кіт поніс йому є, а півня позоставив стерегти дім. На ту пору прийшла лисиця:

– Кукареку, півник,

Золотий гребінець,

Виглянь у віконечко,

Дам тобі горошку.

Так співала лисиця, сидячи під вікном. Півень виставив вікно, висунув голівку і подивився: хто тут співає? А лисиця хвать його в пазурі й понесла в свою хатинку. Півень закричав:

– Понесла мене лисиця, зазнала півня за темні ліси, через дрімучі бори, за крутим бережкам, за високими горами. Кіт Котофеевич, отыми мене!

Кіт почув крик і кинувся в погоню, наздогнав лисицю, відбив півня і приніс його додому.

– Дивися ж, Петя, – каже кіт, – не виглядай у вікно, не вір лисиці: вона з'їсть тебе і кісточок не залишить.

Старий знову пішов у ліс на роботу, а кіт поніс йому є. Старий, йдучи, замовляв півневі берегти дім і не визирати у вікно. Але лисиці боляче захотілося з'їсти півника. Прийшла вона до хатинки і заспівала:

– Кукареку, півник,

Золотий гребінець,

Виглянь у віконечко,

Дам тобі горошку,

Дам і зерняток.

Півень ходить по хаті, мовчить, не озивається. Лисиця знову заспівала пісеньку і кинула у вікно горошку. Півень з'їв горошок і каже:

– Ні, лисиця, не обдуриш! Ти хочеш мене з'їсти… і кісточок не залишиш.

– Повно, Петя! Стану я тебе їсти! Мені хотілося, щоб ти у мене погостював, мого життя-буття подивився, на моє добро подивився!

І вона заспівала солодким голосом:

– Кукареку, півник,

Золотий гребінець,

Масляна головка,

Виглянь у віконечко,

Я дала тобі горошку,

Дам і зерняток.

Півень виглянув у віконце, а лисиця його в пазурі. Закричав півень благим матом:

– Понесла мене лисиця, зазнала півня за темні ліси, через дрімучі бори, за крутим бережкам, за високими горами. Кіт Котофеевич, рятуй мене!

Кіт почув крик, пустився в погоню, нагнав лисицю і відбив півня.

– Не казав я тобі, Петю, не виглядай у віконце – з’їсть тебе лисиця і кісточок не залишить! Дивись же, слухай мене! Завтра ми далеко підемо.

Ось знову старий пішов на роботу, і кіт йому хліба поніс. Лисиця підкралася під віконце і тут же пісеньку заспівала. Три рази проспівала, а півень все мовчить.

– Що це, – каже лисиця, – тепер Петя зовсім занімів!

– Ні, лисиця, не обдуриш мене! Не визирну у віконце.

Лисичка кинула у вікно горошку та пшенички і знову заспівала:

– Кукареку, півник,

Золотий гребінець,

Масляна головка,

Виглянь у віконечко,

У мене-то хороми,

Хороми великі,

В кожному куті

Пшенички за мерочке:

Їж, ситий, не хочу!

Потім додала:

– Так, подивився б ти, Петя, скільки у мене всяких цікавинок! Повно, не вір коту! Якщо б я хотіла тебе з’їсти, то давно б це зробила. А то бачиш – я тебе люблю, хочу тебе в люди показати так уму-розуму навчити, як треба на світі жити. Так покажись ж, Петя! Ось я за кут піду!

І причаївся за стіною…

Півень скочив на лавку, висунув голову у віконце, а лисиця його в пазурі – та була така! Півень закричав на все горло, але старий і кіт були далеко і не чув його крику.

Довго чи коротко, кіт побіг додому і бачить: півника нема, треба з біди виручати. Кіт негайно ж вбрався гуслярем, захопив у руки палицю і пішов до лісиціною хатинці. Прийшов і почав награвати на гуслях:

– Стрень-брень, гусельцы, золоті струночки! Вдома чи Лисафья, будинки з дітками, одна донька Чучелка, інша Подчучелка, третя Подай-човник, четверта Подмети-припічок, п’ята Трубу-закрий, шоста Вогню-вздуй, а сьома Печи-пироги!

Лисиця каже:

– Піди, Чучелка, подивися, хто таку гарну пісню співає?

Чучелка вийшла за ворота, а гусляр стукіт її лобок – та коробок і знову заспівав ту ж саму пісню. Лисиця посилає іншу доньку, за другу – третю, за третю – четверту, і так далі. Яка вийде за ворота – гусляр своє діло зробить: стук в лобок – та коробок! Перебив усіх Лисицыных діток поодинці.

Лисиця їх чекає і не дочекається. «Дай, – думає, – сама подивлюся!»

Вийшла за ворота, а кіт розмахнувся палицею, як вистачить її по голові – з неї і дух вон! Півник зрадів, вилетів у вікно і дякує кота за своє спасіння. Вернулися вони до старого і стали жити-поживати та добра наживати.

Казка «Рукавичка»

(українська народна казка)

Ішов собі дід та загубив рукавичку. От біжить мишка, улізла в ту рукавичку, та й сидить. Коли скаче жаба та й каже:

– Хто, хто в рукавичці живе?

– Я мишка-норушка! А ти хто?

А жаба й каже:

– А я жаба-скрекотушка. Пусти мене до себе.

І стали вони жити разом.

От біжить зайчик та й каже:

– Хто, хто у цій рукавичці живе?

– Мишка-норушка, жаба-скрекотушка. А ти хто?

А зайчик каже:

– А я зайчик-стрибайчик! Пустіть мене до себе.

І стали вони жити разом.

Коли це біжить лисичка:

– Хто, хто в рукавичці живе?

– Мишка-норушка, жаба-скрекотушка, зайчик-стрибайчик. А ти хто?

Лисичка й каже:

– А я лисичка-сестричка! Пустіть мене до себе.

І стали вони жити разом.

Незабаром біжить вовчик:

– Хто, хто в рукавичці живе?

– Мишка-норушка, жаба-скрекотушка, зайчик-стрибайчик, лисичка-сестричка. А ти хто?

Вовчик і каже:

– А я вовчик-братик! Пустіть мене до себе. І стали вони жити разом.

Коли це тріщать кущі, вилазить ведмідь:

– Хто, хто в рукавичці живе?

– Мишка-норушка, жаба-скрекотушка, зайчик-стрибайчик, лисичка-сестричка, вовчик-братик. А ти хто? Ведмідь і каже:

– Я ведмідь-набрід! Пустіть мене до себе. Коли це дід з собачкою повертається. Злякалися звірі та й тікати.

Казка «Колосок»
(українська народна казка)

Жили-були два мишеня, Круть і Верть, та півник Голосиста Шийка.

Мишенята тільки й знали, що співали та танцювали, крутилися та крутилися.

А півник на світ піднімався, спершу всіх піснею будив, а потім приймався за роботу. Ось одного разу підмітав півник двір і бачить на землі пшеничний колосок.

– Крути, Верть, – покликав півник, – гляньте, що я знайшов! Прибігли мишенята і кажуть:

– Треба його обмолотити.

– А хто молотитиме? – спитав півник.

– Тільки не я! – закричав один.

– Тільки не я! – Закричав інший.

– Гаразд, – сказав півник, – я обмолочу.

І взявся до роботи. А мишенята стали гратися.

Закінчив півник молотити і крикнув:

– Гей, Круть, гей, Верть, дивіться, скільки я зерна намолотив!

Прибігли мишенята і запищали в один голос:

– Тепер треба зерно на млин нести, муки намолоти!

– А хто понесе? – спитав півник.

– Тільки не я! – закричав Круть.

– Тільки не я! – закричав Верть.

– Гаразд, – сказав півник, – я знесу зерно до млина.

Взяв собі на плечі мішок і пішов.

А мишенята тим часом далі гралися. Друг через одного стрибають, веселяться.

Повернувся півник із млина, знову кличе мишенят:

– Сюди, Круть, сюди. Верти! Я муку приніс.

Прибігли мишенята, дивляться, не нахваляться:

– Ай та півник! Ай та молодець! Тепер треба тісто замісити та пироги пекти.

– Хто міситиме? – спитав півник.

А мишенята знову своє:

– Тільки не я! – Запищав Круть.

– Тільки не я! – запищав Верть.

Подумав, подумав півник і каже:

– Мабуть, мені доведеться.

Замісив він тісто, натяг дров, затопив піч. А як піч витопилася, посадив у неї пироги.

Мишенята теж часу не втрачають: пісні співають, танцюють.

Спеклися пироги, півник їх вийняв, виклав на стіл, а мишенята тут.

І звати їх не довелося.

– Ох і зголоднів я! – пищить Круть.

– Ох і їсти хочеться! – пищить Верть.

І за стіл сіли.

А півник їм каже:

– Зачекайте, зачекайте! Ви мені спочатку скажіть, хто знайшов колосок.

– Ти знайшов! – голосно закричали мишенята.

– А хто колосок обмолотив? – знову спитав півник.

– Ти обмолотив! – тихіше сказали обидва.

– А хто зерно на млин носив?

– Теж ти, – зовсім тихо відповіли Круть та Верть.

– А тісто хтось місив? Дрова носив? Пічку топив? Пироги хто пік?

– Все ти. Все ти, – трохи чутно пропищали мишенята.

– А що ви робили?

Що сказати у відповідь? І сказати нема чого. Стали Круть та Верть вилазити з-за столу, а півник їх не тримає. Нема за що таких ледарів і ледарів пирогами пригощати!

Казка «Як котові соромно стало»

Василь Сухомлинський

Вийшов кіт на поріг. Мружиться від ясного сонечка. Раптом чує – горобці зацвірінькали. Принишк кіт, насторожився. Тихенько почав пробиратися до паркана. А там сидять горобці.

Підповз аж до паркана та як стрибне. Хотів горобця схопити. А горобчик – пурх та й утік. Кіт перелетів через паркан та в калюжу й упав. Вискочив мокрий, брудний.

Іде кіт додому. Соромно йому. А горобці позліталися з усього подвір'я, літають над невдахою і цвірінькають. То вони сміються з кота.

Казка «Хвалькувате курча»

Е. Антохін

Сиділа в сараї Квочка з Курчатами.

Курчата були слухняні, лише одне – неслухняне.

– Не хочу я більше сидіти у тебе під крилом! – закричало Курча Квочці. Скочило і побігло геть...

– Що ж робити? Не бігти ж за ним. Поплакала Квочка, посумувала та й перестала. Багато турбот у Квочки.

За годину повернулося неслухняне Курча й говорить:

– Нічого небезпечного на великому подвір’ї немає! Я сам найнебезпечніший за всіх!..

І почало розповідати.

– Побачив я на подвір’ї Щура, величезного-величезного! Сидить і зубами клацає!

– Перелякався? – запитали Курчата.

– Я не перелякався! Ні-ні!.. Як підбіг, та як тупнув ногою!.. Щур зі страху язиком вдавився!..

– Молодець!!! – закричали брати.

Чи правду ти кажеш? – запитала Квочка Курча.

– Чесне пухнасте! – відповіло Курча і навіть крильце підняло.

А насправді було так:

– Щур, якого побачило Курча, сидів спійманий у пастці. І вдавився він не своїм власним язиком, а копченим, що висів для принади.

– А далі, далі що було?! – закричали Курчата, які були в захваті від хоробрості брата.

– Далі побачив я Собаку. У десять разів більшого за щура!!!

– Кинувся на мене Собака, загавкав, волосся дибки стирчить, від люті землю риє!..

– А ти?! Ну, а що ж ти?!

– А я його як довбонув! Він – геть від мене, наче пух!.. – говорить Курча.

– Тільки п’яти його й бачив!

– Герой!!! – закричали Курчата.

– Чи ти правду говориш? – запитала Квочка Курча.

– Чесне пухнасте! – і знову крильце підняло...

А правда була в тім, що Собака був у намордник й утік тому, що його гукнув Хазяїн.

– Далі, далі розповідай! – у нестямі закричали Курчата – Що далі було?!

– Далі йду, бачу – Ведмідь... – говорить Курча. – О-го! – думаю я. – Ось цей звір пострашніше!..

– Не став я чекати: підійшов та й дивлюся на Ведмедя, а він на мене, не кліпаючи, дивиться... Не витримав мого погляду Ведмідь, похитнувся та й впав на спину. Не бий мене, каже, боюся... Ну, пожалів я його не зачепив...

– Ой, чи правду ти кажеш? – запитала Квочка Курча.

– Чесне пухнасте! – відповіло. І навіть крильце підняло.

А правда була в тому, що Ведмідь був іграшковий і повалився він від вітру.

– Ура-ааа!!! – закричали Курчата. І почали підкидати Курча як молодця й героя.

Але в цю мить поблизу пробігла Миша.

– Ах!.. – закричало Курча. – Що це за чудовисько?! І покотилося з переляку на землю.

– Ось, бачиш, який ти брехунчик, – промовила Квочка. – І ось тобі покарання!.. Поки ти десь блукав, ми тут старанно вчились...

Вона вийняла малюночок.

– Ми вивчили літеру що на цій картинці з намальованою Мишкою. Тому ніхто, крім тебе, Миші не злякався.

Квочка гримнула на Курчат, які надто голосно сміялися.

– Не смійтеся з брата! – промовила вона суворо. – Йому й без того соромно!

Тоді Курча визнало, що воно збрехало. Вірніше сказати, не збрехало, а розповіло лише одну половину правди.

– Ага?!... Половину правди!... – сказала Квочка. – А одна половина правди – погана річ. Півправди не краще за брехню! Повторіть усі.

– Півправди не краще за брехню! – повторили в один голос Курчата.

– Молодці! – усміхнулася Квочка.

Казка «Чарівне слово»

Олена Харченко

Маленький горобчик сьогодні вперше вилетів на прогулянку без мами. Він поки ще літав не дуже високо над землею, тому що трошечки боявся. Горобчик старанно махав своїми маленькими крильцями. Він уже літав майже так само добре, як його тато горобець. Потрібно було ще тільки трішечки підрости й підучитися. Але раптом маля почуло чийсь сміх:

– Ха-ха-ха! Ви тільки подивіться, як це пташеня літає! – показуючи лапкою на маленького горобчика, сміявся маленький зайчик. – Ніколи ще такого не бачив! Ха-ха-ха!

Почувши такі слова, маленький горобчик страшенно засмутився. Він сів на гілку й гірко заплакав.

– Не плач, горобчику, – сказала ворона, яка усе бачила й чула.

– Я спостерігала за твоїми польотами. Ти відмінно літаєш, адже це нелегке заняття. Особливо для маленьких незміцнілих крил.

– Ви правда так уважаєте? – схлипуючи, запитав горобчик.

– Звичайно! – упевнено відповіла ворона. – Я теж колись училася літати. Повір мені, маля, незабаром твої крила зміцніють, і ти літатимеш, як твій тато – і високо, і швидко.

Почувши такі слова, горобчик трішечки заспокоївся.

– А тобі, маленьке нерозумне зайча, я хочу сказати, що ти вчинив погано. Скривдив маленького горобчика. Але ж сам ти поки що теж не навчився стрибати, як дорослі зайці. Та над тобою ніхто не сміється! Сказала так ворона й суворо поглянула на маленького зайчика.

– Що ж мені тепер робити? – тихенько запитав він. – Я не хотів кривдити горобчика. Я просто не подумав! Невже мені тепер ніяк не можна виправитися?

– Можна. Є один спосіб.

– Який?

– Є спеціальне «чарівне» слово.

І ворона підлетіла до зайченяти й щось прошепотіла йому на вушко. Зайчик послухав її, а потім підійшов до горобчика й сказав:

– Пробач мені, будь ласка, горобчику, я зовсім не хотів тебе скривдити.

Відтоді маленьке зайча більше ніколи й ні з кого не сміється.